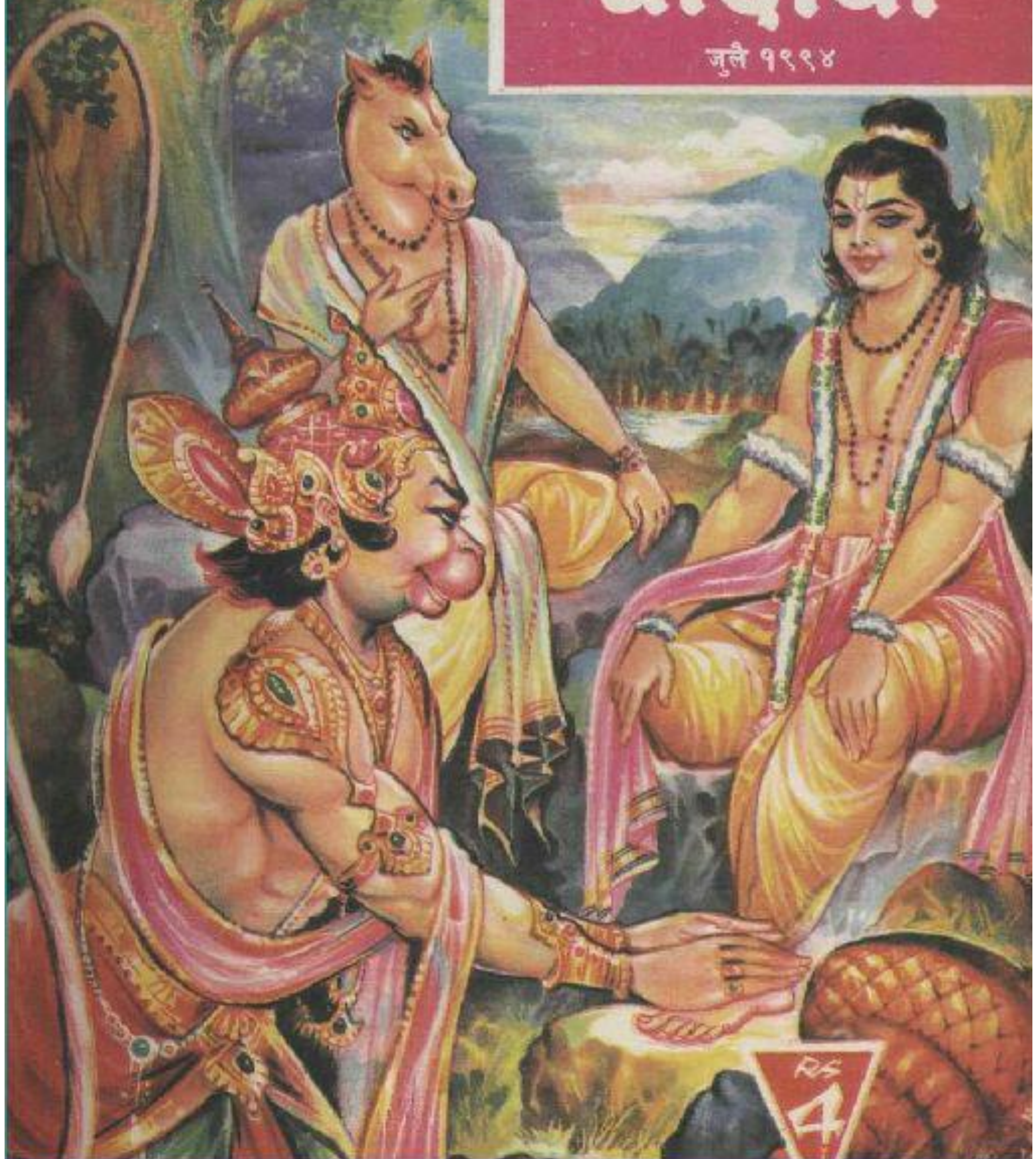

चांदोबा
जुलै १९९४
Rs 4

विशेष बातम्या

इटली-नवीन गणराज्य

एकूण असे दिसत आहे की, गेली चाळीस वर्षे राज्याची धुरा संभाळणाऱ्या ख्रिश्चयन डेमोक्रॅटिक पक्ष व वामपंथी मित्रांना विसरून जायचा इटलीने निश्चय केला आहे; आणि म्हणूनच यावेळी वामपंथी पक्षांचे नेतृत्व धुडकावून देऊन त्यांनी इतर पक्षांना संधी दिली आहे. गेल्या मार्चच्या २७,२८ तारखांना ज्या प्रमुख निवडणुकी झाल्या त्यात ख्रिश्चन डेमोक्रॅटिक पक्ष अन् त्यांच्या इतर वामपंथी पक्षांपेक्षा संसदेत राइटविंग पार्टीचेच जास्त अुमेदवार निवडून आले. 'फौजी इटालिया'चे अध्यक्ष सिल्व्हिया बेर्लुस्कोनी हे युद्धानंतरचे ५३ वे सरकार लवकरच बनवणार आहेत. असे मानले जात आहे की, या सरकारद्वारा देश पुन्हा 'फेडरल रिपब्लिक' च्या रूपात परिवर्तित होण्याची शक्यता आहे.

'फौजी इटालिया' पक्षाला १५५, फ्राकोफेनीच्या नेतृत्वाखाली असलेल्या 'नॉर्दर्न अलायन्स' पक्षाला १०५ जागा मिळाल्या. अंबर्टी बोस्सीच्या 'नॉर्दर्न लीग' ला १०६ जागा प्राप्त झाल्या. हे तिन्ही पक्ष राइटिस्ट होते. या तीन पक्षांच्या एकत्र येण्याने त्यांना शेकडा ५८ टक्के मतें मिळाली. कम्यूनिस्ट पार्टी व तिचे मित्र-पक्ष यांना फक्त ३४टक्केच मते मिळाली. फेडरल पद्धति पुन्हा स्थापित करून घटनेत आवश्यक ते बदल करण्याचा निर्णय या दोन पक्षांनी मिळून घेतला. घटनेतील बदलाबाबतचे प्रस्ताव आम जनतेपुढे मांडून तिची स्वीकृति मिळविण्याची या पक्षांची योजना आहे. या फेडरल पद्धतीनुसार आम जनता अध्यक्षाची निवड करील. लोकसभा प्रधान मंत्र्याची निवड करील.

इटलीच्या एका बाजूला ऑड्रियाटिक समुद्र आहे, दुसऱ्या बाजूला अयोनियन समुद्र असून तिसऱ्या बाजूला भूमध्य समुद्र आहे. इटली एक द्वीप-समूह आहे. या समुद्रात सिसिली, सार्टीनिया इत्यादि बेटे असून ती इटलीतच मोडतात. इसवी सन पूर्व ५१० ते २७ पर्यंत या देशावर रोमन रिपब्लिकचे राज्य होते असे इतिहास सांगतो. इसवी सन पूर्व २७ ते ४७६ पर्यंत जे रोमन साम्राज्य स्थापित झाले त्याचा पाया ज्यूलियस सीझरने घातला.

रोमन साम्राज्याचे पतन झाल्यावर इटलीवर अनेकांनी आक्रमणे केली. इटलीचा खूप मोठा भूभाग १६

व्या १७ व्या शतकात स्पेनच्या ताब्यात होता. नंतर ऑस्ट्रियाने इथे शासन केले, व त्यानंतर फ्रान्सने. जेव्हा फ्रान्सचा सम्राट नेपोलियन सन १८१५ मध्ये वाटरलूच्या लढाईत पराभूत झाला, तेव्हा स्वतंत्रता व ऐक्यासाठी इटलीत आंदोलन सुरू झाले. ते १८७० मध्ये सफल झाले.

पहिल्या विश्व युद्धानंतर (१९१४ते १८) मुसोलिनीने 'फॅसिझम' नावाचे आंदोलन सुरू केले व केवळ तीन वर्षात तो प्रधान मंत्री बनला. तो हुकुमशहा बनला आणि जर्मनीच्या हुकुमशहा हिटलरशी त्याने हात-मिळवणी केली. तो दुसऱ्या विश्व-युद्धाचे कारण बनला. १९४३ मध्ये त्याला प्रधान-मंत्री पदावरून हटविण्यात आले. तो आपला देश सोडून चालला होता तेव्हा त्याला मारून टाकण्यात आले.

१९४६ मध्ये इटली स्वतंत्र गणराज्य बनला. परंतु आर्थिक अडचणींमुळे राजनैतिक क्षेत्रात खूप अस्थिरता निर्माण झाली. ४५ वर्षात ५२ वेळा सरकारे बनली. काही सरकारे तर काही दिवसच सत्तारूढ राहिली.

अलीकडे शासक पक्षांशी हातमिळवणी केली, त्यांना ही शासनात सहभागी केले. त्यामुळे परिस्थिति फार बिकट झाली. लाचलुचपत व अनीति खूप वाढली. प्रजेने याचा जबरदस्त विरोध केला.

या पार्श्वभूमीवर लोकांना काही क्रांतिकारी बदल व्हावा असे वाटू लागले. त्यांनी रायटिस्ट पक्षाकडे सर्व अधिकार-सूत्रे सोपविली. मुख्य पार्टी 'फौजी इटालिया' स्थापन झाल्याला तीनच महिने झाले आहेत. ५७ वर्षाचा त्या पार्टीचा नेता बर्लुस्कानी टी.व्ही. नेटवर्क वरील उच्चाधिकारी आहे. युरोप मधील एक संपन्न प्रकाशन-संस्था याच्या मालकीची आहे. बर्लुस्कानी जगातील एक अति-श्रीमंत माणूस आहे. लोकांनी त्याला आधुनिक सीझर म्हटले तर त्यात आश्चर्य ते काय?

शिष्य जगन्नाथ

सीतापुरच्या विश्वनाथना तीन मुलगे. पैकी थोरला शेती करीत असे, अन् मधला व्यापार. पण तिसरा मुलगा जगन्नाथ याच्याबद्दल मात्र त्यांना काळजी लागून राहिली होती. कारण त्याचा पाय मुळी घरात टिकतच नसे.

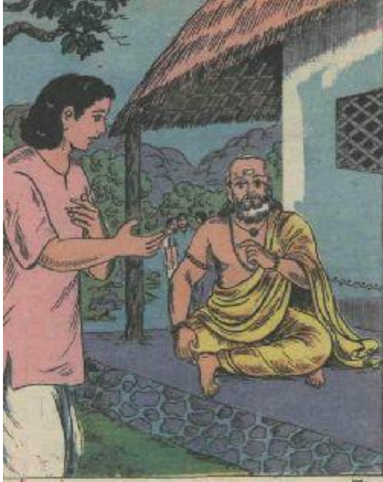
जगन्नाथ नोकरी किंवा अन्य कसलाच उद्योग करीत नसला तरी गावात कोणाकडे काही शुभकार्य वगैरे असले की तेथे सगळा पुढाकार घेऊन सारी कामे पार पाडी. दहा माणसं हाता-खाली मिळवून तो त्यांच्याकडून कामे करवून घेई. पण असे करताना तो कधी कोणाला दुखवत मात्र नसे. त्यांच्याकडून अधिकाधिक कामे करवून घेऊन, जरा कंजूषीनेच का होईना, त्यांना मेहनतानाही मिळवून देत असे. सर्वजण म्हणत की जगन्नाथ हा एक 'व्यवहारी तरुण' आहे.

त्याच गावातील एका नातेवाईकाने आपली मुलगी कमलनयना हिच्यासाठी विश्वनाथकडे जगन्नाथ बद्दल प्रस्ताव आणला. पण विश्वनाथ म्हणाले, "माझा मुलगा जोपर्यंन्त काही कमावण्यायोग्य होत नाही, तोपर्यन्त कशाच्या आधारावर त्याचं लग्न करून देऊ? ते करून देऊन त्याच्या बायकोचीही जबाबदारी मी काय स्वतःच्या अंगावर घेऊ?"

"आपला जगन्नाथ खूपच व्यवहारी आहे. त्याला वेदवनातल्या श्रद्धानंदाकडे पाठवा. तिथे त्याला योग्य शिक्षण मिळेल अन् माझी खात्री आहे की त्याला दरबारात नोकरी मिळेल." तो नातेवाईक म्हणाला.

श्रद्धानन्दचे नाव विश्वनाथांनीही खूप ऐकले होते. श्रद्धानन्द उगाच कुणाला ही आपला शिष्य बनवीत नाही, हे ही त्यांना माहीत होते. त्यांना शुल्क म्हणून खूप पैसे द्यावे लागतात.

मयूर तांबट

अन् अशा शिष्यांनाच राजदरबारात नौकरी मिळते. त्यांच्याकडे असेही काही शिष्य आहेत, की जे त्यांच्याकडे दहा-दहा वर्षे शिकतच आहेत.

नातेवाईकाची सूचना विश्वनाथांना खूपच आवडली, अन् आपल्या मुलाला वेदवनात पाठवायचा निश्चय त्यांनी केला. स्वतःच श्रद्धानन्दांना भेटून त्यांनी जगन्नाथ बद्दल सर्व काही त्यांना सांगितले.

"तुम्ही जे सांगितलेत त्यावरून तुमच्या मुलाला व्यवहारज्ञान बऱ्यापैकी आहे, असं वाटतंय. माझ्या परीक्षेला तो अुतरला, तर ठीक आहे, नाहीतर दरवर्षी तुम्हाला मला दोन हजार मोहोरा द्याव्या लागतील. शिक्षण पुरं व्हायला किती वर्षं लागतील, हे तुमच्या मुलाच्या बुद्धिमत्तेवर अवलंबून राहील." श्रद्धानन्द म्हणाले.

विश्वनाथने ताबडतोब दोन हजार मोहोरा पुढे ठेवून म्हटले, "तुम्ही माझ्या मुलाला कसल्या ही परीक्षेशिवायच प्रवेश द्या. मी दर वर्षी दोन हजार मोहोरा नक्की देईन." सीतापुरला पोचल्या बरोबर त्यांनी जगन्नाथला सर्व काही सांगितले.

जगन्नाथच्या मुळीच मनात नव्हते. तरीही पित्याच्या इच्छेखातर तो वेदवनात जाअून श्रद्धानन्दना भेटला. तो म्हणाला, "गुरुजी, मला माझ्या बाबांच्या पैशांच्या जोरावर नव्हे, तर स्वतःच्या लायकीच्या बळावर शिष्य बनायचंय. आपण माझी परीक्षा घेअू शकता."

"तुझी परीक्षा घ्यायला माझी काही हरकत नाहीय. पण तुझा पिता अन् मी बोलणी करून सर्व काही ठरवून चुकलोत. माझ्या परीक्षेस अुतरलास, तरी आमच्या बोलण्याच्या अटी तुला पाळाव्याच लागतील." श्रद्धानन्द म्हणाले.

जगन्नाथ कबूल झाला. श्रद्धानन्दांनी त्याला अनेक प्रश्न विचारले. त्याच्या अुत्तरांवर खूश होअून ते म्हणाले, "माझा शिष्य बनून तू नक्कीच माझी कीर्ती वाढवशील. मोठा माणूस बनायला तुला फार दिवसही लागणार नाहीत."

गुरूजींच्या बोलण्याचा जगन्नाथलाही आनन्द वाटला अन् त्यांचा शिष्य म्हणून तो त्यांच्याजवळ राहू लागला.

सहा महिने निघून गेले. वेदवनात श्रद्धानन्दला आणखी ही खूपसे विद्यार्थी मिळाले. जगन्नाथ लवकरच त्या सर्वांनाही प्रिय वाटू लागला. त्यांच्यातल्या मदन नावाच्या शिष्याशी त्याची विशेष मैत्री जमली.

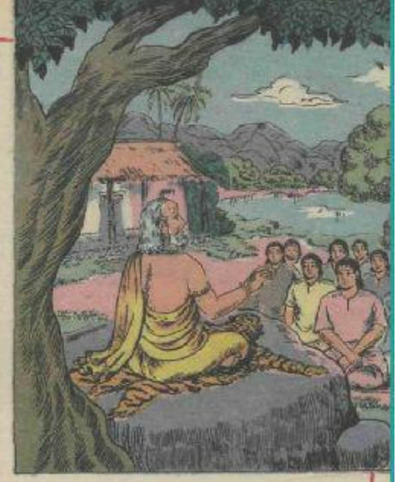
मदनला जगन्नाथच्या बुद्धिमत्तेबद्दल आश्चर्य वाटे. तो त्याला विचारी, "तुला तर खूपशा विषयांचं पूर्ण ज्ञान आहे. गुरुजी तुला हे सर्व सर्व कसं काय शिकवू शकतात?"

"माझं जे ज्ञान आहे,ते सर्व सांसारिक विषयांचंच आहे. मी हे सारं गुरुजींकडून नाही शिकलो." जगन्नाथने सांगितले; पण मदनचा यावर विश्वास बसत नव्हता.

मदनचे वडील अन् श्रद्धानन्द यांच्यात ठरलेल्या अटींप्रमाणे त्यांना गुरुजींना वर्षाला फक्त पाचशे मोहोरा द्यायच्या होत्या. त्यामुळे त्याला शंका होती की, आपली फी कमी असल्यामुळेच गुरुजी आपल्याबाबत फारशी रुचि दाखवत नाहीत."

जगन्नाथच्या लक्षात आले की, येथील बऱ्याचशा शिष्याच्या मनात अशाच प्रकारच्या निरनिराळ्या शंका आहेत. जे काहीच शुल्क देत नसत, किंवा जे खूपच कमी देत असत, त्यांच्या मनात तर अशा शंका जास्तच आहेत.

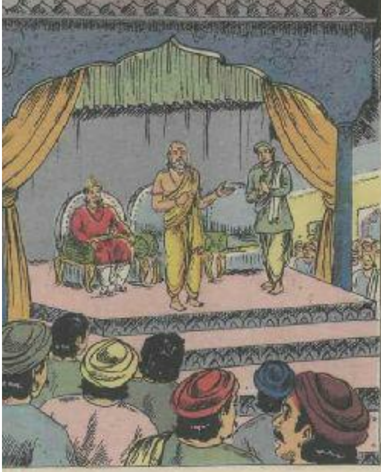
श्रद्धानन्द जे शिकवत असत, त्यात व्यावहारिक ज्ञानाचा जराही अन्तर्भाव नसे;

त्यामुळे त्यांच्या शंका जास्तच दृढ होत गेल्या.

गुरु आपल्या आसनावर बसून पर्वत कसा चढावा, मल्लयुद्ध कसे करावे, पाण्यात पोहावे कसे इ. अगदी सविस्तर सांगत. पर्वताचे स्वरूप अन् स्वभाव कसा असतो, मानवी शरीराची रचना कशी आहे, जलप्रवाहाची लक्षणे काय असतात यांबद्दल त्यांना खडा न् खडा माहिती होती. श्रद्धानन्द स्वतः आश्रम सोडून कोठेच जात नसत. ते म्हणत की, पायी जास्त चालून आपले पाय दुखतात. ·

शारीरिक कष्ट केल्याने ते दुखू लागते, म्हणून मल्लयुद्धाबद्दलच्या बोलण्यात ते सूक्ष्मतेने सारे वर्णन करीत, पण स्वतः कुस्ती करून ते कधीच दाखवत नसत. स्वतः नदीवर पोहायला ते

कधीच जात नसत, कारण 'पाण्यात बुडून मरायचा धोका असल्याबद्दल' त्यांना एका ज्योतिषाने सांगितले होते. शिष्य विहिरीचे पाणी आणून देत, त्यानेच ते स्नान करीत.

जगन्नाथ मनातल्या मनात खूपदा असा विचार करी की, असल्या गुरूकडून शिकायचं तरी काय? गुरुजींनी त्यांना पाककला शिकवायला सुरुवात केली. कोणकोणत्या पदार्थाचे कायकाय वैशिष्ट्य असते, अन् त्यातली कोणती सामग्री वापरून एकादा पदार्थ जास्त रुचकर बनवता येईल वगैरे माहिती ते सांगत, तेंव्हा विद्यार्थ्यांच्या तोंडाला पाणी सुटे. पण आश्रमात पक्वान्ने खाणे निषिद्ध असून कन्दमुळेच खाणे सक्तीचे असे. एक वर्षभर शिकवून झाल्यावर श्रद्धानन्दांनी पुन्हा तेच पाठ शिकवले.

राजधानीतून प्रदीप नावाचा एक माणूस एकदा श्रद्धानन्दना भेटून निमन्त्रण देण्यासाठी आला.

हा प्रदीप एक वर्ष श्रद्धानन्दचा शिष्य बनून आश्रमात राहिला होता. वर्षभर शिकल्यानन्तर त्याला राजदरबारात नोकरी मिळाली व तिथे त्याला चांगली कीर्ती ही प्राप्त झाली. त्याच्या कामाबद्दल संतुष्ट होऊन राजा त्याचा सत्कार करणार होता. या सत्कार समारंभाचे आपल्या गुरुजींना आमंत्रण देण्यासाठीच तो आश्रमात आला होता. शिष्याच्या आग्रहावरून श्रद्धानन्द आपल्या अन्य शिष्यांसह राजधानीला गेले. तेथे मोठाच समारंभ आयोजित केलेला होता. समारंभात राजाने प्रदीपला दहा हजार मोहोरा भेट दिल्या. त्याच्या सन्मानार्थ राजाने कवींकडून खास कवने रचून घेतली होती. अन् राजाने राजनर्तकीच्या नृत्याचा कार्यक्रम ठेवून सर्वांचे मनोरंजनही केले.

या सत्कारसमारंभात प्रदीपने गुरुजी श्रद्धानन्दांना मंचावर बोलावून त्यांचे पदवंदन केले. त्याने जाहीर केले की, "आज मी ज्या स्थितीत आहे, त्याचे श्रेय सर्वस्वी माझ्या गुरुजींचेच आहे."

आपल्या भाषणात श्रद्धानन्द म्हणाले, "मी माझ्या या शिष्योत्तमाला पहिल्याच दिवशी म्हटलं होतं की-तू चांगल्या उच्च स्थानी पोचशील, अन् माझं नाव सर्वतोमुखी करशील. हे असंच होणार हे मी प्रथमच ओळखलं होतं. मी या बद्दल अतिप्रसन्न आहे."

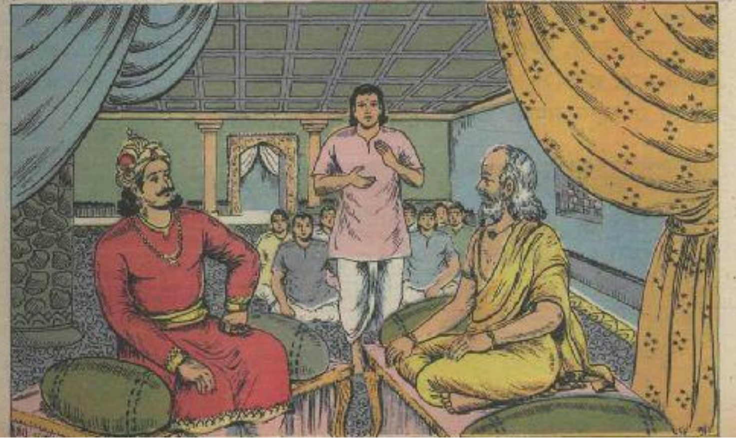
आपल्या गुरुजींच्या भाषणाने जगन्नाथला आनन्द झाला. जवळ बसलेल्या मदनला तो म्हणाला, "मी ज्या दिवशी शिष्य बनलो ना, त्या दिवशी गुरुजी मलाही अगदी असंच म्हणाले होते. शिष्य बनून मला आता सहा वर्षे झाली, अन् अजून किती दिवस हा विद्याभ्यास चालणार आहे कुणास ठाऊक! हा प्रदीप मोठा धोरणी म्हणायला हवा. त्यानं एका वर्षातच ओळखलं की, 'या गुरुजीं जवळ शिकण्यासारखं आहेच काय मुळी?' तो आश्रमातून निघून गेला, अन् आता पहा कसा उच्च स्थानी बसलाय! मी काही असं करू शकलो नाही." असले विचार डोक्यात थैमान घालत राहिल्याने त्या रात्री जगन्नाथला झोप येईना.

दुसऱ्या दिवशी राजा श्रद्धानन्दांना भेटून म्हणाला, "माझ्या दरबारात कोषाध्यक्षांचं स्थान रिकामं आहे. आपल्या एकाद्या सुयोग्य शिष्याचं नाव सुचवावं मला!"

श्रद्धानन्द आपल्या शिष्यांकडे पाहू लागले. पटकन उभा राहून जगन्नाथ म्हणाला, "मला असं वाटतं की माझा विद्याभ्यास आता पूर्ण झालाय. गुरुजी अनुमति देत असतील तर हे काम करायची माझी तयारी आहे."

त्याला अनुमति देत गुरुजी म्हणाले, "तुझाही लवकरच असा सन्मान होईल. त्यावेळी या गुरूला विसरू नकोस हं!" जगन्नाथ गुरुजींच्या पाया पडला.

आता जगन्नाथला बाजूला घेऊन मदन

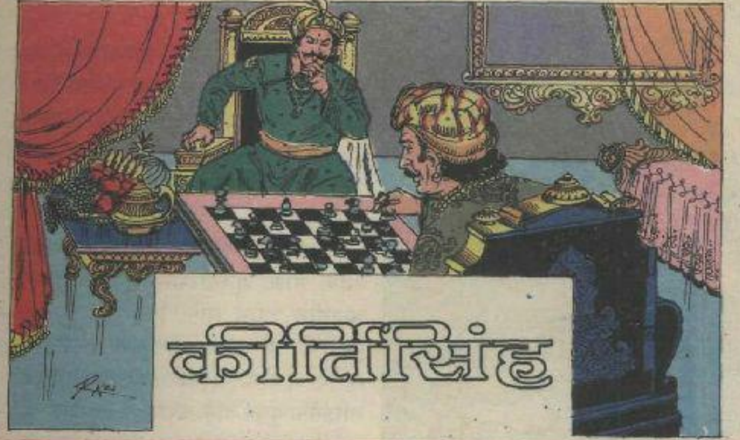
म्हणाला, ''पाहिलीस आपल्या गुरुजींची पक्षपाती वृत्ती? तुझ्या बाबांनी दोन हजार मोहोरा दिल्यामुळे गुरुजींनी तुला नोकरी देववली, अन् त्यासाठी तू कृतज्ञ होऊन जन्मभर त्यांची आठवण ठेवणार. अशा तऱ्हेनं ते श्रेष्ठ गुरु मानले जाणार अन् आमच्यासारखे निष्पाप शिष्य मात्र कायम त्यांच्याजवळच रहाणार.''

मदनच्या पाठीवर थोपटत जगन्नाथ म्हणाला, ''तुझा गैरसमज होतो आहे. कारण ते तर साऱ्या शिष्यांना सारखंच शिकवतात ना? पण ते जे काही शिकवतात त्यात एक खोल रहस्य आहे. फक्त पुस्तकातूनच आपण जे शिकतो ते व्यर्थ असतं. अनुभवाशिवाय आपण पर्वत चढू शकणार नाही, युद्ध करू शकणार नाही, पाण्यात पोहू शकणार नाही, की अुत्तम स्वयंपाक ही करू शकणार नाही. जीवनात अनुभव हाच प्रमुख! हे रहस्य आपण जोवर समजू शकत नाही, तोपर्यन्त आपलं शिक्षण अर्धवट आहे, असंच आपण समजायला हवं. प्रदीपनं ते रहस्य लवकर जाणलं. म्हणून वर्षभरातच आपलं शिक्षण संपवून निघून गेला. त्यानं जीवनात अनुभवाला योग्य महत्त्व दिलं. एक वर्ष संपल्यावर गुरुजी जेव्हा जुनेच पाठ पुन्हा शिकवू लागले, तेव्हा आपल्याला ही वास्तविकता कळायला हवी होती. गुरुजींनी अप्रत्यक्षपणे ते आपल्याला दाखवून दिलं. न बोलताच आपलं शिक्षण संपल्याचं त्यांनी सुचवलं. खरी व्यावहारिक माणसं समजावून सांगत नसतात हे सारं! फक्त अप्रत्यक्ष सूचना करतात.''

जगन्नाथच्या तीक्ष्ण बुद्धीची प्रशंसा करत मदन म्हणाला, ''आत्ता मला कळलं की दोष गुरुजींचा नव्हे. आता या ज्ञानाचा फायदा घेअून काही दिवस गुरुजींची सेवा करीन अन् नन्तर मी ही बाहेरच्या जगात पाय ठेवीन.''

जगन्नाथ राजदरबाराची नोकरी करू लागला. नन्तर कमलनयनाशी विवाह करून आपली योग्यता व अनुभवाच्या बळावर तो अुच्चपदी पोचला. त्याच्यामुळे त्याच्या गुरुजींची ही कीर्ती वाढली.

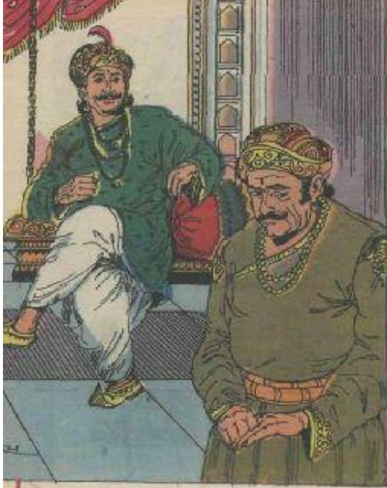
कोसलराज्यावर राजा सुषेण राज्य करीत असे. जयसेन हा त्याचा निकटतम मित्र होता. तो केवळ मित्रच नव्हे, तर राजाचा सल्लागारही होता. बुद्धिबळाचा खेळ खेळण्याचे वेड असलेला राजा सुषेण स्वतः इतकाच प्रवीण असलेल्या जयसेनशी नेहमी बुद्धिबळेही खेळत असे. दोघे जण खेळायला लागले की त्यांना वेळेचे भान रहात नसे, खाण्या-पिण्याची शुद्ध रहात नसे.

जयसेनने एके दिवशी राजाला खेळात हरवले अन् हसतहसत म्हणाला, ''जगाची ही रीत कशी आहे कळत नाही मला! तुम्हाला हरवण्यात मला आत्ता जितका आनन्द झालाय त्याहीपेक्षा जास्त मला आपल्या मुलीकडून मात खाण्यात होतो! तो आनन्द वर्णनातीत आहे!''

राजा यापूर्वीही ऐकून होता की जयसेनची एकुलती एक कन्या शक्तिसेना ही केवळ सौन्दर्यवतीच नव्हे, तर चांगली गुणी अन् बुद्धिशालीही आहे. पण जसे काही आपण काहीच जाणत नसल्याचा आव आणत राजाने विचारले ''अं? इतकी प्रवीण आहे मुलगी तुझी?''

''हो तर! वाटलं तर परीक्षाच घेअून पहा तिची!'' अशा मुलीचा पिता असल्याबद्दलचा अभिमान जयसेनच्या अुद्‌गारात पुरेपूर दिसत होता.

''नक्कीच! अुद्याच रात्री येतो मी तुझ्याकडे. तुझा पाहुणचार घेईन अन् बरोबरच तुझ्या शक्तिसेनाचं बुद्धिबळातलं कौशल्यही पाहीन.

तुला बुद्धिबळात हरवणारी ही तुझी मुलगी एकदा पाहिलीच पाहिचे. टाकू एक-दोन डाव तिच्या बरोबर." राजाही हसत म्हणाला.

"हो, हो! जरूर या!" जयसेनने दुजोरा दिला.

म्हटल्या प्रमाणे दुसऱ्या दिवशी राजा सुषेण जयसेनकडे जाअून शक्तिसेनाशी बुद्धिबळे खेळला. मोठ्या चपलतेने आपली प्यादी हलवत शक्तिसेनाने राजाला तीन वेळा मात दिली.

शक्तिसेनाचे चातुर्य, बुद्धिमत्ता व सौन्दर्य यांवर राजा मुग्ध झाला. बुद्धि व सौंदर्य यांचा असा सुरेख संगम आजपर्यंत राजाने पाहिला नव्हता.

जयसेनचा पाहुणचार स्वीकारत राजा म्हणाला, "शक्तिसेना सारख्या मुलीचा पिता असल्याबद्दल मी तुझं अभिनन्दन करतो जयसेन! पण ही मुलगी नसून, मुलगा असता, तर आणखीच छान झालं असतं. पण ते तुझ्या भाग्यात नाही."

"तुमचं म्हणणं नाकारणं माझ्या जिवावर येतंय. माझी मुलगी शस्त्र अन् शास्त्रातही चांगलीच प्रवीण आहे. तिच्यापुढे एकाद्या पुरुषाची ही काय मातब्बरी! पराक्रमी म्हणवल्या जाणाऱ्या कित्येक पुरुषांपेक्षा माझी शक्तिसेना अुत्तम आहे. खरोखरच अशा मुलीचा बाप म्हणवायला मला फार अभिमान वाटतो, असीम आनन्द वाटतो!" जयसेन अभिमानाने म्हणाला.

त्याच्या या गर्वोक्तीने राजाच्या अभिमानाला धक्का पोचला. तो म्हणाला, "म्हणजे तुला असं म्हणायचंय, की माझा मुलगा कीर्तिसिंह याच्यापेक्षाही तुझी शक्तिसेना अधिक योग्य अन् सक्षम आहे; असंच ना?"

राजाकडून अशा प्रकारच्या प्रश्नाची जयसेनला अपेक्षा नव्हती! तो एकदम घाबरूनच गेला. तो काही म्हणणार, इतवक्यात त्याला टोकत राजा म्हणाला, "घाबरू नकोस. मी तुझ्या मुलीची एक परीक्षा घेईन. त्यात ती अुत्तीर्ण झाली, तर सून बनवीन तिला मी आपली, अन् अनुत्तीर्ण झाली, तर आपलीच मुलगी मानून तिला सासरी पाठवायची

जबाबदारी अुचलीन. कबूल माझी अट? जरा नीट विचार करून सांग."

अन्य काही अुपायच नसल्याने जयसेनने 'हो' म्हटले.

"मग ऐक तर. तुला माहीतच आहे, की माझा कीर्तिसिंह सध्या अुत्तरेकडील अरवली पर्वत प्रदेशातल्या कृष्णचन्द्र यांच्या गुरुकुलात शिकत आहे. कुलगुरु त्याची खूपच तारीफ करत असतात. येत्या पौर्णिमेला आपला तिथला विद्याभ्यास संपवून तो एकटाच राजधानीकडे येणार आहे. तुझ्या मुलीने शक्तिसेनाने त्याला वाटेतच अडवून पूर्वेकडील जंगलाकडे वळवायचं काम करायचं आहे. त्या जंगलात शक्तिदेवीचं एक प्राचीन मंदिर असल्याचं तुला माहीतच आहे. शक्तिसेनानं कीर्तिसिंहला या मंदिरात तीन दिवस कैद करून ठेवलं पाहिजे. हे काम तिनं एकटीनंच करायचं आहे, कुणाचीही मदत वगैरे घ्यायची नाही. तिनं अन्यत्र कुठेही नव्हे, तर या मंदिरातच त्याला ठेवलं पाहिजे. ती हे सारं करू शकली, तर मी तिला आपली सून करून घेईन."

राजाच्या या अटी ऐकून जयसेन घाबरून गेला. अवाकच झाला तो. त्याची बुद्धी चालेनाशी झाली. एकदोन मिनिटे अशी गेल्यावर त्याने एकदम राजाचे हात पकडले अन् तो म्हणाला, "महाराज, पितृगर्वाच्या नशेत येअून जे जे बकलो, ते सारं परत घेतो मी! क्षमा करा मला! पण एका स्त्रीची अशी कठोर

परीक्षा घेणं तुम्हालाही शोभत नाही."

राजा सुषेण एकदम गंभीर झाला. "असं आहे होय? जरा आपल्या मुलीला समोर तर बोलाव."

जयसेनने शक्तिसेनेला बोलावून घेतले. सर्व काही नीट समजावून सांगून राजा तिला म्हणाला, "मुली, तुझ्या पित्याच्या मनात केवळ पितृगर्वच नव्हे, तर पितृभीतीही आहे. म्हणून मी तुलाच विचारतो, की तुला हे सारं मान्य आहे? मान्य नसेल तर तसं ही सांगायला भिऊ नकोस मुली!"

शक्तिसेनाने ताबडतोब मस्तक झुकवून म्हटले, "मान्य आहे मला काका!" तिचे अुत्तर ऐकून जयसेनला मात्र धक्काच बसला.

मन्दपणे हसत राजा सुषेणने त्याची पाठ थोपटली अन् तो आपल्या राजवाड्याकडे निघून गेला.

राजा गेल्यावर शक्तिसेना जयसेनजवळ येअून बसली आणि म्हणाली, "इतकं काही भ्यायचं कारण नाही बाबा! माझ्या कर्तृत्वाबाबत जरा ही शंका नको आपल्या मनात."

तिचे बोलणे ऐकून जयसेन म्हणाला, "अग, एकदा मान्य केल्यावर भिअून अुपयोगही काय म्हणा! पण शेवटी मी एक बाप आहे, हे तुलाही माहीतच आहे. तो राजकुमार कृष्णचन्द्रसारख्या गुरूचा प्रिय शिष्य आहे. राजनीती, युद्धकला आणि व्यवहारज्ञानात त्याच्या बरोबरीचं कोणी नाहीच. अशा माणसाला फसवून कैद करणं सोपं नव्हे. अन् शिवाय हे काम तू एकटीनंच करायचंय. तू हे कठीण काम कसं करू शकशील. याचंच भय आहे मला! काही झालं तरी तू स्त्री आहेस हे विसरून कसं चालेल?"

पण शक्तिसेनाने निर्भयपणे पित्याला विचारले, "पण महाराजांना सुद्धा हे सगळं माहीत आहे नं? तरीही, मला असं सांगा बाबा, ते आपली अशी कठोर परीक्षा का घेत आहेत?"

जयसेन एकदम आवेशात येअून म्हणाला, "आणखी कशासाठी? मला तुझ्या योग्यते बद्दल जो गर्व आहे, तो मोडायचा आहे त्यांना. म्हणूनच त्यांनी ही वाट शोधलीय. माझा गर्व हरण करण्याची नामी संधी त्यांना भिळाला आहे."

शक्तिसेनाला एकदम हसू आले. ती म्हणाली, "प्रेमामुळे माणूस बलहीन बनतो. ते माणसाची दिशाभूल करतं. तुम्ही स्वतःच याचं अुदाहरण आहात. बाबा, प्रत्येक निकृष्ट अशा भावनेची एक अुत्तम स्थिति असते. एक विद्यार्थी, दुसऱ्या समर्थ विद्यार्थ्याचा मनोमन द्वेष करतो, त्याच्याशी स्पर्धा करायचा प्रयत्न करतो. द्वेष ही निकृष्ट भावनांची अुत्तम स्थिती आहे. त्याचप्रमाणे पितृगर्व हीही गर्वभावनेची अुत्तम स्थिती होय. अशा अुत्तम स्थितीचा विनाश करू पहाणं, अधमपणाचं होईल. मला असं वाटतंय की, आपले महाराज काही अधम नव्हेत. त्यांच्या या प्रस्तावामागे नक्कीच काहीतरी गूढ अर्थ असला पाहिजे. माझ्या म्हणण्याचा नीट विचार केलात, तर तुम्हालाही सत्य काय आहे, ते कळून चुकेल बाबा. जरा शांतपणे विचार करावा आपण."

मुलीच्या बोलण्याने लज्जित होअून जयसेन म्हणाला, "होय, तुझं म्हणणं खरं आहे. महाराज अशा अधम लोकांपैकी नव्हेत." जयसेन असंच काहीतरी नंतर स्वतःशी बडबडत, विचार करीत राहिला. त्याला पाहून असे वाटत होते की, आत्ता आत्ताच त्याची नशा अुतरत चालली आहे.

थोड्या वेळाने मस्तक अुचलून प्रेमभराने आपल्या मुलीकडे पहात, लांब श्वास सोडत जयसेन म्हणाला, "बाळ, मला एका गैरसमजातून वाचवलंस तू. आपली कल्पना बरोबर असेल, -देव करो, ती बरोबरच असो- तर तुला बरंच काही सांगायचंय मला! नीट लक्ष देअून ऐक."

"राजा सुषेण अन् माझी मैत्री खूप पूर्वीपासूनची आहे. खूप पिढ्यांपासून आपल्या घरण्यातल्या लोकांवर कोसल राजघराण्यातल्या राजांचं प्रेम आहे. आपले पूर्वज नेहमीच या राजांचे खास सल्लागार म्हणून राहिलेले आहेत. हे बंधुत्व माझ्या आजोबांच्या पणजोबांपासून सुरू झालंय. त्यांचं अन् माझं नाव एकच. ते बहुमुखी प्रतिभाशाली होते. मुख्यतः तंत्रमंत्र विद्येत त्यांचा हात धरू शकणारा देश-विदेशातही दुसरा कोणी नव्हता.

त्या वेळचे महाराज विचित्रवर्मा यांना तान्त्रिक विद्येत चांगली रुचि होती. त्या विषयाचं त्यांना थोडं फार ज्ञानही होतं. या विद्येत पारंगत असलेल्या आपल्या पूर्वज जयसेनाबद्दल त्यांच्या कानी आलं. त्या दोघांच्या भेटीचं रूपान्तर मैत्रीत झालं. आपले 'खास सल्लागार' असे पद देऊन महाराजांनी त्यांचा सत्कार केला. सर्वशास्त्रपारंगत, अुदार आणि अुत्तम अशा राजाच्या मैत्रीमुळे जयसेन प्रसन्न झाले. काही काळातच दोघं जिवाभावाचे मित्र बनले. महाराजांसाठी आपले प्राणही द्यायची जयसेनांची तयारी असे.

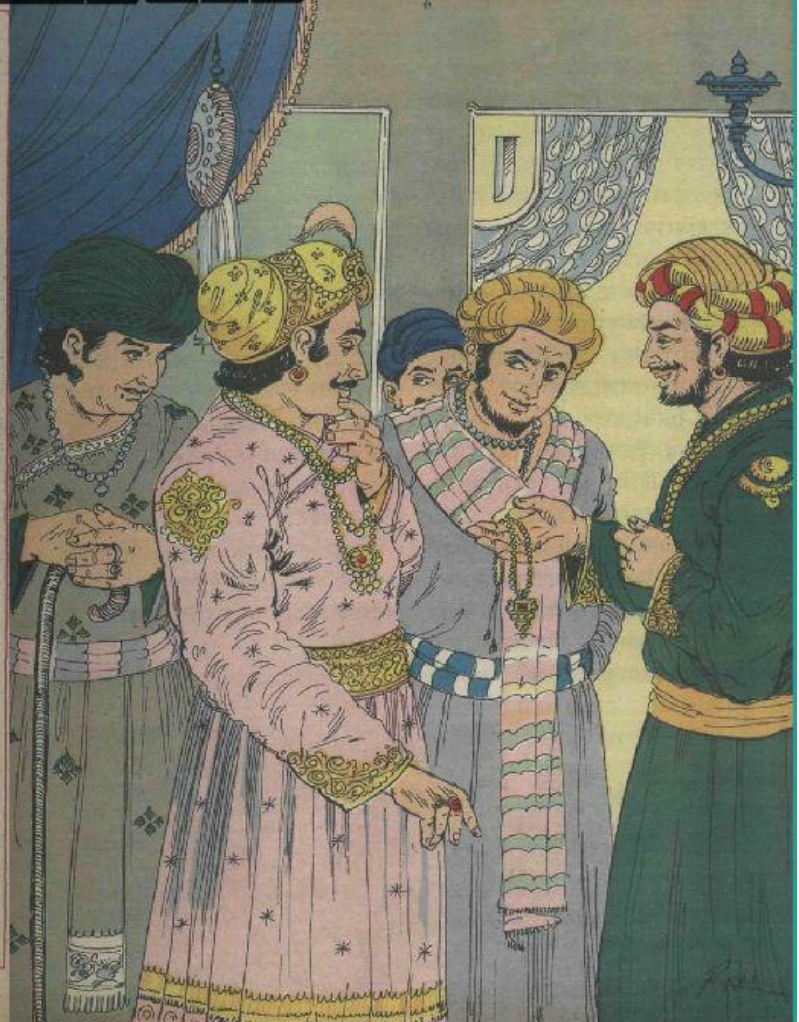
जयसेनांच्या तान्त्रिक विद्येच्या ज्ञानाच्या सहाय्याने ते दोघे आपल्या राज्यात अदृश्य रूपाने हिंडत असत; प्रजेची सुखदु:खं समजून घेत असत, चोरबदमाशांना पकडून शिक्षा करत अन् दीनदु:खी लोकांचं दु:ख दूर करत.

अशा प्रकारे त्यांच्या राज्यकाळात प्रजा सुखी, शान्त असे. तिला कसलीही कमतरता भासत नसे. त्यांचं जीवन निष्कंटक चालू असे. चोर-दरोडेखोर महाराजांच्या नावानेच चळ-चळा कापत.

महाराजांच्या एका वाढदिवशी जयसेनांनी त्यांना एक मोत्यांचा हार भेट दिला. हार काही साधासुधा नव्हता. अद्‌भुत् अशा मांत्रिक शक्ती त्यात होत्या. शुद्ध मोत्यांच्या त्या हारात नवरत्नंही जडवलेली होती.

सर्वसाधारण हारांसारख्याच दिसणाऱ्या त्या हारात आपल्या सर्व शक्तींचा वापर करून जयसेनांनी त्यात तीन अद्‌भुत् शक्तींची स्थापना केली होती. तो हार गळ्यात घातला, की त्या व्यक्तीला अदृश्य रूपात हवे तिथे जाता येईल; समोरचा माणूस खरं बोलतोय का खोटं, हे ताबडतोब समजून येईल आणि तिसरी सर्वात महत्वाची शक्ती म्हणजे जमिनीच्या आत असणाऱ्या खजिन्याचा पत्ता लागेल. महाराजांबद्दलचा जो अपार आदर आणि प्रेम जयसेनांच्या मनात होतं, त्यांचं फळ म्हणजेच तो हार!

त्या हाराची वैशिष्ट्यं कळल्यावर महाराज अवाक् झाले! त्यांचं हृदय कृतज्ञतेनं भरून आलं. जयसेनचं प्रेम, विश्वास आणि मैत्रीच्या

स्मरणाने त्यांच्या डोळ्यात अश्रू तरारून आले.

असेच दिवस जात राहिले; आणि एकदा जयसेनने दिलेला हार घालून महाराज विचित्रवर्मा परिवारासह शिकारीला गेले. प्रकृति बरोबर नसल्यामुळे जयसेन त्यावेळी महाराजांबरोबर जंगलाकडे जाऊ शकले नाहीत. ते राजधानीतच राहिले.

दिवसभर शिकार केल्यानन्तर महाराज आणि बाकी सर्वजण शिबिरात परतले.

पहारेकरी सोडून बाकी सर्वचजण झोपून गेले. पण महाराजांना झोप येईना. अशान्त होऊन ते शिबिराबाहेर आले अन् निरुद्देश्य इकडेतिकडे फिरू लागले. पहारेकरी महाराजांची विचित्र चर्या पाहून त्यांच्या मागेमागे जात राहिले.

अचानक एका ठिकाणी महाराज थांबले अन् ताबडतोब तिथली जमीन खोदायची आज्ञा त्यांनी दिली. थोड्याच वेळात ते स्थान मशालींच्या उजेडातच झगमगू लागले. रात्री सुरू केलेलं खोदकाम दुसऱ्या दिवशी दुपारपर्यन्त चालूच राहिलं.

दुपारी भूगर्भात त्यांना शक्ति देवीची एक काळी मूर्ति सापडली. तिच्या नाकात हिऱ्याची एक चमकी होती. ती मूर्ति पहाताच महाराजांना अपार आनन्द झाला. आनन्दावर काबू मिळवत त्यांनी ती मूर्ती ताबडतोब राजधानीत घेऊन जायची आज्ञा दिली.

भाग्य की दुर्भाग्य कुणास ठाऊक, पण मन्त्री प्रल्हाद याने महाराजांना आटकाव केला. तो म्हणाला की आगमशास्त्रज्ञ आणि तान्त्रिक यांनी परवानगी देईपर्यन्त मूर्ती इथून हलवू नये. तसं केल्याने कदाचित् काही अशुभही घडेल. असे सांगून त्याने महाराजांना सावधान केले."

मोठ्या अनिच्छेनेच महाराज गप्प राहिले अन् रक्षणासाठी काही सैनिकांना तेथे ठेवून बाकीच्या परिवारासह महाराज राजधानीला परतले.

क्रमशः

राजा- एक मोठा, एक छोटा

दृढनिश्चयी विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. प्रेत आपल्या खांद्यावर लादून तो स्मशानाकडे चालू लागला. तेंव्हा त्या प्रेतात निवास करणारा वेताळ बोलू लागला, "राजा, कुठलं तरी महान् ध्येय गाठण्यासाठीच तू हे कठोर श्रम करतो आहेस असं वाटतंय. पण कार्य पुरं व्हायची वेळ जवळ आली की नेमक्या त्याच वेळी काहीजण आपलं ध्येय, उद्देश विसरून अगदी विरुद्ध वर्तणुक करतात, अन् त्यांचं कार्य फसतं. कमलाकर नावाच्या एका बुद्धिमान माणसाची गोष्ट मी तुला सांगतो." अन् वेताळ गोष्ट सांगू लागला:-

त्रिपुर राज्याचा राजा होता सुमन्त. त्याच्या शासनकाळात राजकर्मचाऱ्यांत लाचलुचपत फारच वाढली.प्रजा जे कर देई, ते सारे या लाचखोरांच्या खिशात जात. त्यामुळे खजिना रिकामा होई. तो रिकामा झाला की राजा करवाढ करी. कराच्या रूपानं आलेलं धन

वेताळ कथा

काही दिवस पुरे. अन् पुन्हा करवाढ डोक्यावर बसे.

त्रिपुरदेशच्या चन्द्रावती नगरात कमलाकर हा बुद्धिमान माणूस रहात असे. कोणती ही अडचण तो चुटकीसरशी सोडवून दाखवी. कित्येक लोक त्याचा सल्ला मागायला येत. पुढे देशात दुष्काळ पडल्याने त्याच्याकडे लोकांचं येणं जाणं बन्द झालं. प्रजेला काही मिळकतच राहिली नाही. करही पुन्हापुन्हा वाढत राहिले. ही परिस्थिती कमलाकरच्याने पहावेना. तो थेट राजधानीत पोचला.

राजाला भेटू इच्छिणाऱ्या प्रत्येकाला समीर नावाच्या राजकर्मचाऱ्याची परवानगी घ्यावी लागत असे. समीरला भेटणं म्हणजे सोपी गोष्ट नव्हती. त्याच्या घराच्या पहाऱ्यावर असणाऱ्या नोकराला अगोदर दोन मोहोरा देऊ कराव्या लागल्या, तेंव्हाच कमलाकरची समीरशी भेट होऊ शकली.

समीरने प्रथम विचारल, "राजाशी तुमचं काय काम आहे?"

"प्रजेला जेंव्हा हरतऱ्हेचे कष्ट सहन करावे लागतात, तेव्हा राजाचं कर्तव्य असतं की राजाने जनतेला मदत करावी. पण आपले महाराज तसं न करता, अुलट लोकांवर नवनवे कर लादत आहेत. मी या गोष्टीकडे त्यांचं लक्ष वेधून त्यांना त्यांची चूक समजावून देऊ इच्छित आहे." कमलाकर अुत्तरला.

"महाराजांना सगळं काही कळतं आहे. पण खजिनाच रिकामा असेल, तर ते तरी बिचारे काय करतील?" समीर बोलला.

"ती अडचण सोडवायचा मार्ग जाणणाऱ्यालाच राजा व्हायचा हक्क असतो. त्यांना जर तो मार्ग माहीत नसेल, तर मी त्यांना तो सांगू शकेन." कमलाकरने सांगितले.

"हं:! महाराजांना भेटायला कित्येक लुंगी-सुंगी माणसंही येतात. त्यांना अडवण्यासाठीच तर माझी नेमणुक झालीय. तुम्ही मला शंभर मोहोरा द्या; मी तुम्हाला कनिष्ठ मन्त्र्यांकडे पाठवीन. ते तुम्हाला मधल्यांकडे पाठवतील. नंतर मधले तुम्हाला वरिष्ठ मन्त्र्यांकडे रवाना करतील. या साऱ्यांना संतुष्ट केलंत, तरच तुम्हाला महाराजांना भेटता येईल. मीच या सर्वांच्यात कमी पैसे घेणारा आहे." समीरने अगदी नि:संकोचपणे सांगून टाकलं.

कमलाकरला कळून चुकलं की राजाचं दर्शन अशक्य आहे, अन् तो फारच निराश झाला. राजधानीतून निघून तो जंगलाकडे निघाला. तिथे त्याला एक मुनि भेटला. त्याला पाहून मुनि म्हणाला, "बरं झालं तू अगदी योग्य वेळी भेटलास मला. मी हिमालयाकडे निघून चाललोय. माझ्याजवळ एक फार शक्तिशाली अंगठी आहे.

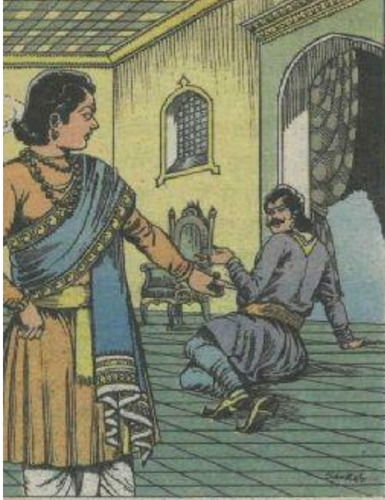
या अंगठीला एक पांढरा खडा जडवलेला आहे. वाईट माणसाशी गाठ पडली तर तो पांढरा खडा निळा होतो. बोटावर ती अंगठी घालणाराने पंचाक्षरी मन्त्राचा अुच्चार केला, तर मनात असेल, ते त्याला मिळतं."

मुनीनं कमलाकरच्या बोटावर अंगठी चढवली अन् मुनीला प्रणाम करून कमलाकर पुढे निघाला. अंगठीच्या प्रभावाच्या सहाय्याने तो लगेच आपल्या घरी जाअून आपल्या कुटुंबियांना म्हणाला की, "आपण सर्वजण आता राजाधानीत रहायला जाऊ."

अंगठीच्या महात्म्यामुळेच एका संपन्न व्यक्तीने कमलाकरला आपलं घर फुकट रहायला दिलं.

राजाधानीचं शहर खूपच विशाल होतं. तिथे सामान्य माणसांना भेटून कमलाकर लाचखाऊ माणसांची माहिती काढत राहिला. असे लोक तिथे एक दोन नव्हते, तर हजारोंनी होते! तो प्रथम नगरातल्या प्रमुख व्यापाऱ्याकडे गेला. त्याच्यासमोर पोचताच अंगठीतला पांढरा

खडा निळा झाला. हा माणूस अनैतिक असल्याचे त्याला तात्काळ कळून चुकले. कमलाकर त्याला म्हणाला, ''तू एक थोर पापी माणूस आहेस. तू मला दरमहिना दहा हजार मोहोरा देत रहा, म्हणजे तुझी पापं धुवून जातील, माझं ऐकलं नाहीस, तर तुझे हातपाय लुळे पडून जातील.''

व्यापारी कमलाकरच्या धमकीला मुळीच घाबरला नाही. कमलाकरने पंचाक्षरी मन्त्र मनातल्या मनात तीनदा अुच्चारला, अन् काय! तो व्यापारी तिथल्या तिथे खाली कोसळला. त्याचे हातपायच कामातून गेले! घाबरून जाअून त्याने कमलाकरला रक्कम देण्याची व्यवस्था केली. अशा प्रकारे कमलाकर अनेक अनैतिक लोकांना भेटला अन् त्यांना धमक्या देअून त्याने त्यांच्या त्यांच्या आर्थिक स्थितीप्रमाणे धन अुकळले. त्याने अशीही व्यवस्था करून ठेवली, की त्याला दरमहिना धन मिळत राहील.

कमलाकर आता एका सुन्दरशा महालात राहू लागला. आपण गरीबांना मदत करू इच्छित असल्याची घोषणा त्याने देववली. मोठ्या संख्येने लोक त्याच्याकडे येअू लागले.

सामान्य जनतेत कमलाकरची खूप कीर्ती झाली. नीतिभ्रष्ट अधिकारी प्रथम राजाकडे कमलाकर विरुद्ध तक्रार करायला धजावले नाहीत. पण हळूहळू धैर्य एकवटून त्यांनी राजाच्या कानी तक्रार नोंदवली. राजाने ती वरिष्ठ मन्त्र्याला सांगितली. वरिष्ठाकडून कनिष्ठापर्यन्त पोचून शेवटी ती समीरच्याही कानी आली. दहा सैनिक बरोबर घेअून तो कमलाकरच्या घरी धडकला.

कमलाकर म्हणाला, ''प्रथम स्वतःच्या पापांची कैफियत दे.''

''माझ्याकडे कैफियत मागायची हिंमत झाली तुला? मग तर तुला तुरुंगातच डांबायला हवं. मी सैनिकही आणलेत बरोबर.'' समीर अुखडलाच.

''वा! छान केलंस. प्रथम तुझे ते शेंदाडशिपाई घरी पाठवून आणखी पाच हजार मोहोरा मागवून घे अन् दर महिन्याला अशीच रक्कम पाठवत रहा माझ्याकडे. म्हणजे तुझी आपल्या पापांतून मुक्तता होईल, अन् पुण्य कमवू लागशील, समजलं?'' असं म्हणून कमलाकरने मनात तीनदा पंचाक्षरी मंत्राचा जप केला. बास! समीर तिथल्या तिथे खाली कोसळला. घरून पाच हजार मोहोरा मागवून दिल्यावरच तो ठीक झाला.

मधल्या आणि वरिष्ठ मन्त्र्यांचीही अशीच गत झाली. ते ही कमलाकरला मोठमोठ्या रकमा देअू लागले.

राजाला हे सर्व समजले. कमलाकर कोणी सर्वसामान्य माणूस नसून तो एक असाधारण व खास व्यक्ति आहे हे कळायला त्याला वेळ लागला नाही. राजा स्वतःच कमलाकरला भेटायला निघाला.

कमलाकरने राजाला चरणस्पर्श करून वन्दन केलं. चकित होअून राजा म्हणाला, ''तुझ्या बाबतीत मी बरंच काही ऐकलंय, पण माझ्याबद्दल तुझ्या मनात इतका आदर असेलसं नव्हतं वाटलं मला?''

''मी तर आपल्यापेक्षाही मोठा राजा आहे. तरीही अनीतीला नीतीचे पाय धरायला हवेतच ना.'' कमलाकर म्हणाला.

''म्हणजे असा अर्थ होतो की तू अनैतिक आहेस! तू हे मान्यही करतोस! मग जाणून बुजून अनीतीचा मार्ग का स्वीकारलास?'' राजाने त्याला विचारलं.

''मी म्हणालो ना, की मी मोठा राजा आहे, पण आपण काही हरकत घेतली नाहीत. म्हणजेच आपण मान्य करता की, आपण ते मान्य करता?'' कमलाकर बोलला.

''मी एक सर्वसामान्य राजा आहे, पण तुझ्याजवळ तर मन्त्रशक्ती आहे. तेव्हा मानलंच पाहिजे की तूंच मोठा राजा आहेस.'' राजाने कबुली देत म्हटले.

कमलाकर हसत म्हणाला, ''आपण राजावंशात जन्मलात, अन् म्हणून आपण राजा बनलात. ज्या सिंहासनावर बसता त्या सिंहासनाने आपणाला काही विशेष अधिकारही दिले आहेत, त्यामुळेच प्रजा आपल्यावर लादलेले कर आपणाला देते. मग आपणच सांगा बरं, आपल्या दोघांच्यात काय फरक आहे?''

''खजिना रिकामा झाला, तर कर वाढवणं हे अनुचित तर नक्कीच नव्हे ना? राजाला

प्रजेसाठी काही करायचं असेल, तर प्रजेनं त्याला पैसा तर द्यायला हवा नं?" राजाने आपली बाजू मांडली.

"पण खजिना रिकामा होतो कसा? राजाकर्मचारीच त्या धनाचा दुरुपयोग करतात, हा विचार कधी केलाय आपण? आपले अधिकारी आणि व्यापारी यांनी अनीतीच्या सीमाच ओलांडल्या आहेत!" कमलाकरने सांगितले.

"अगरी खोटं आहे हे! माझ्या राज्यात अनीति मुळीच नाहीये. तूच एकटा असा माणूस आहेस की जो अनीतिकारक मार्ग अनुसरत आहेस!" राजा रागाने बोलला.

"मी कसा काय अनैतिक ठरू शकतो? प्रजेवर अवलंबून असणारे एक लहान राजे आहात आपण! अन् मी अवलंबून आहे भारी अनैतिक व्यक्तींच्या पैशांवर! म्हणूनच मी मोठा राजा. आपणच जरा नीट विचार करून पहा!" कमलाकर म्हणाला.

कमलाकरच्या बोलण्याने राजाच्या डोक्यात चांगलाच प्रकाश पडला. कमलाकरला त्याने वचन दिले की-"इथून पुढे मी कोणत्याही प्रकारची अनीति होअून देणार नाही. स्वार्थी अन् अनैतिक लोकांना अगदी कडक शिक्षा ठोठावीन. न्यायाने राज्यकारभार चालवीन."

कमलाकरने आता राजाला अंगठीचं रहस्य सांगितलं. राजाने त्याच्याकडे ती अंगठी मागितली. पण नकार देत कमलाकर म्हणाला, "नाही महाराज, या जन्मात अंगठी माझ्या-जवळच राहील अन् नन्तर ती माझ्या वारसांकडे जाईल. पण आपण मात्र आपलं वचन विसरू नये हं!" अशा तऱ्हेनं राजाला रावध्र करून कमलाकर आपल्या गावाकडे परत निघाला. वाटेत त्याने ती अंगठी एका सरोवरात फेकून दिली.

अशी पूर्ण गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला, "राजा, कमलाकर बुद्धिमान आहे, जनकल्याणाची इच्छा करणारा आहे. पण तुला नाही वाटत, की त्याचं वागणं अविवेकी आहे? राजा असमर्थ अन् प्रजेबाबत उदासीन आहे. सुचारुपणे राज्य चालवण्याचं सामर्थ्य त्याच्या अंगी नाहीय. मग कमलाकरनं स्वतः राजा बनून शासनाच्या नाड्या आपल्या हाती घ्यायला हव्या होत्या. पण त्यानं तर ती सुवर्णसंधी हातून घालवली. राजाला त्यानं सांगितलं की अंगठी माझ्याचजवळ राहील आणि माझ्यानन्तर ती माझ्या वारसांकडे जाईल. पण त्यानं तर ती वाटेत एका सरोवरात टाकून दिली. वेडेपणाच नव्हे का हा त्याचा? राजाला दिली असती तर त्या अंगठीच्या साह्यानं स्वार्थी अधिकाऱ्यांना ताब्यात ठेवू शकला असता तो. माझ्या या शंकांचं अुत्तर माहीत असूनही सांगायचं टाळलंस, तर तुला माहीतच आहे राजा, तुझ्या मस्तकाची छकलं होअून पडतील."

वेताळाचे शंकानिरसन करत राजा म्हणाला, "कमलाकर राजधानीतून बाहेर पडला अन् त्याला मुनीकडून एक शक्तिशाली अंगठी प्राप्त झाली. स्वतः राजा बनायचं त्याच्या कधीच मनात आलं नाही. त्यामुळे 'कमलाकरने संधी घालवली' हे म्हणणं निराधार आहे. राजानं अंगठी मागूनही ती न देण्यात त्याने आपली बुद्धिमत्ताच सिद्ध केली, कारण राजाने आपलं शासन चातुर्य आणि अधिकाराच्या बळावर चालवणं योग्य असतं. मन्त्रतंत्राच्या बळावर चालवायचा प्रयत्न केल्यास दुष्परिणाम होण्याची शक्यता असते, हे सत्यच कमलाकर राजाला सुचवू इच्छित होता. 'अंगठी माझ्या-कडे अन् माझ्या वारसांकडेच राहील' असं म्हणण्यातला त्याचा अुद्देश-राजाने चुकीची कामं करू नयेत इतकाच होता. गावी जाता जाता अंगठी त्यानं पाण्यात टाकून दिली, हे तर त्याच्या तार्किक दृष्टीचं ज्वलन्त अुदाहरणच आहे. अंगठी त्याच्या वारसांकडे गेल्यावर त्यांच्यापैकी कोणी स्वार्थीपणानं तिचा दुरुपयोग केला, तर सारं राज्य नष्टभ्रष्ट होईल. बिचारी प्रजा अुगीचच संकटात सापडेल. म्हणूनच कमलाकरनं ती महिमामयी अंगठी सरोवरात फेकली."

अशा प्रकारे राजाचे मौनभंग करण्यात या वेळीही वेताळ सफल झाला अन् लगेच त्याच्या खांद्यावरून अदृश्य होअून झाडाकडे गेला.

चतुर राजकन्या

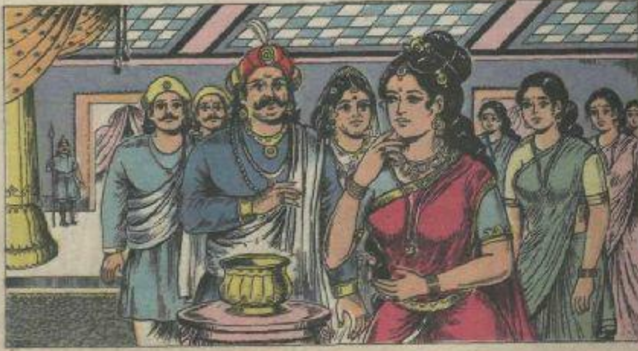
अवन्ती देशची राजाकन्या अुमा तारुण्यात पदार्पण करताकरता केवळ युद्धकलेतच नव्हे, तर शासनासंबंधीच्या विषयातही चांगलीच पारंगत झाली. तिचा आता विवाह करून द्यावा असे राजाला वाटले. योग्य वरासाठी त्याने आसपासच्या सर्व राजपुत्रांना बोलावणे केले आणि त्यांच्या आपापसात निरनिराळ्या स्पर्धा आयोजित केल्या. त्यात पुष्पवन्त आणि विक्रमार्क हे दोघे सर्वच विद्यात सारखेच पारंगत असल्याचे सिद्ध झाले. आता राजापुढे समस्या अुभी राहिली.

तो आपल्या कन्येला म्हणाला, ''आपण ठेवलेल्या चढाओढींचा परिणाम तुला कळलाच आहे. तेव्हा अुद्या सकाळी दोन कागदांवर या दोघांची नावं लिहून त्यांच्या घड्या मी तुझ्या समोर ठेवीन. आपल्या साऱ्या कुटुंबियांसमोर तू त्यातली एक चिठ्ठी अुचलायचीस. त्यात ज्याचं नाव असेल, तोच तुझा भावी पती असेल.''

त्या दोन्ही राजपुत्रात तिला विक्रमार्क जास्त पसन्त होता, पण पुष्पवन्त आपल्या मित्राचा पुत्र असल्याने राजाच्या मनात तोच जावई व्हावा असे होते. आपल्या सखीकडून राजकुमारीला कळले की राजाने दोन्ही चिठ्ठ्यांवर पुष्पवन्तचेच नाव लिहिले आहे.

दुसऱ्या दिवशी राजाने सर्वांच्या अुपस्थितीत चिठ्ठ्या ठेवलेले सुवर्णपात्र राजकन्येसमोर धरले. राजकन्येने त्यातला एक कागद अुचलला अन् तो अुघडून म्हणाली- ''नाव अुच्चारायला मला लाज वाटतेय. तेव्हा दुसरी शिल्लक चिठ्ठी तुम्हीच अुघडून वाचा नं! म्हणजे माझ्या हातातल्या कागदावरचं दुसरं नाव माझ्या पतीचं असेल-बरोबर ना?''

दोन्ही कागदांवर पुष्पवन्तचेच नाव असल्याने आपल्या हातातल्या कागदावरचे त्याचे नाव राजाला अुच्चारावेच लागले. अन् राजकन्येला आपोआपच हव्या असलेल्या पतीची प्राप्ती झाली! तिच्या बुद्धिमत्तेची मनातल्या मनात तारीफ करून राजाने विक्रमार्क बरोबर तिचा विवाह थाटामाटाने करून दिला.

चान्दोबा पुरवणी-६७

आपल्या देशाची वृक्षसंपदा

बोधिवृक्ष

सिद्धार्थ अनेक वर्षे बोधिवृक्षाखाली बसून राहिला आणि नन्तरच त्याला ज्ञानप्राप्ती झाली; म्हणूनच त्याचे नाव 'बुद्ध' असे पडले. हा वृक्ष ज्या ठिकाणी आहे, त्या ठिकाणाचे नाव पडले बुद्धगया. हे स्थान चांगले प्रसिद्ध झाले. सम्राट अशोकाने बौद्ध धर्म ग्रहण केला. त्याने आपली कन्या संघमित्रा हिला बौद्ध धर्माच्या प्रसारासाठी श्रीलंकेत पाठवले. तिने आपल्याबरोबर या बोधिवृक्षाची फान्दी नेली होती. इ.स. पू. २८८ मधे श्रीलंकेतील अनुराधापुर येथे या फान्दीचे वृक्षारोपण करण्यात आले. जवळजवळ २,५०० वर्षांपूर्वी लावलेला हा वृक्ष आजही तेथे अस्तित्वात आहे.

संस्कृतमधे या वृक्षाला 'अश्वत्थ वृक्ष' असे म्हणतात, लैटिनमधे याला 'फेकस रिलिजियेसलिन' म्हणतात. हा वृक्ष पवित्र मानला जातो. साधारणतः देवळे व गावांमधोमध भोवती पार बांधून हे वृक्ष लावलेले आढळतात. हा वृक्ष लावणाऱ्याला पुण्य प्राप्त होते, असे मानले जाते. या वृक्षाची मुळे जमिनीत खूप दूरवर पसरतात. सहसा कोणी हे वृक्ष किंवा त्याच्या फांद्या तोडत नाहीत.

बोधिवृक्षाची पाने हृदयाच्या आकाराची असून चकचकीत व चिवट असतात. पानाचे टोक शेपटीसारखे असते. पाने नेहमी खाली लोंबत्या स्थितीत असल्यामुळे थोड्याशा वाऱ्यानेही सळसळ आवाज करत ती हलू लागतात. मराठीत आपण याला 'पिंपळ' असे म्हणतो. याची फळे पक्षी मोठ्या आवडीने खातात अन् बिया कुठेही टाकून देतात. त्यामुळे ओसाड इमारतींच्या भितीतून किंवा चबूतऱ्यांना पडलेल्या भेगेतून ही रोपे अुगवलेली आढळतात.

सुप्रसिद्ध धर्मग्रन्थ

R. Ganesan

त्रिपीटिका

गौतम बुद्धाचा जन्म, बोधिवृक्षाखाली त्याला झालेली ज्ञानप्राप्ती अन् त्याचा भौतिक देहाचा त्याग- या तीन्ही घटना वैशाख पौर्णिमेलाच घडल्या. त्यामुळे वैशाख पौर्णिमेला बौद्ध-पौर्णिमा असेही म्हणतात.

'मानवजीवन हे दु:खांनी भरलेले असते; म्हणून ज्ञानी लोकांनी 'निर्वाणप्राप्ती' साठी प्रयत्न करावा. त्यामुळे माणसाला जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्ती मिळून 'मोक्षप्राप्ती' होते'. असा अुपदेश बुद्धाने ई.स.पू. ५६६ या काळात दिला. त्यांनी आपल्या शिष्यांना असा अुपदेश दिला की, दु:खाचे मूळ 'इच्छा' हीच होय. तेंव्हा या इच्छांचा त्याग केल्याने कर्मबन्धनातून मुक्ती मिळून 'निर्वाणप्राप्ती' होते. परन्तु त्याचे अुपदेश त्याच्या जीवनकाळात 'अक्षरबद्ध' झाले नाहीत. त्याच्या शिष्यांनीही ते लिपिबद्ध करायचा प्रयत्न केला नाही. परन्तु बौद्ध पंडितांनी ते अुत्तम प्रकारे मुखोद्गत करून शिष्य-परंपरेने जतन केले. बुद्धाच्या देहत्यागानन्तर दोनशे बर्षांनी सम्राट अशोकाने बौद्ध पंडितांना पाचारण करून ते अुपदेश क्रमवार लिहवून घेतले. बुद्धाचे हे अुपदेश तीन भागात संकलित झालेले आहेत. म्हणूनच त्यांना 'त्रिपीटिका' अंसे म्हटले जाते. पीटिका म्हणजे पेटी किंवा टोपली.

विनयपीटिकेत आध्यात्मिक समाजाला आवश्यक असे नीतिनियम सांगितलेले आहेत. अर्थात त्यांचे अंतिम ध्येय 'निर्वाण' हेच आहे. यासाठी कोणत्या प्रकारची जीवन-पद्धति आचरणात आणावयास हवी याबद्दल सुत्तपीटक व अभिधम्मपीटक यात सर्व समजावून सांगितलेले आहे. या तिनात सुत्तपीटक हे प्रमुख आहे. यातून ग्रहण केलेली ४८३ सूत्रेच 'धम्मपद' नावाच्या ग्रन्थात संग्रहित केलेली आहेत. आणि हा ग्रन्थही सुप्रसिद्ध आहे.

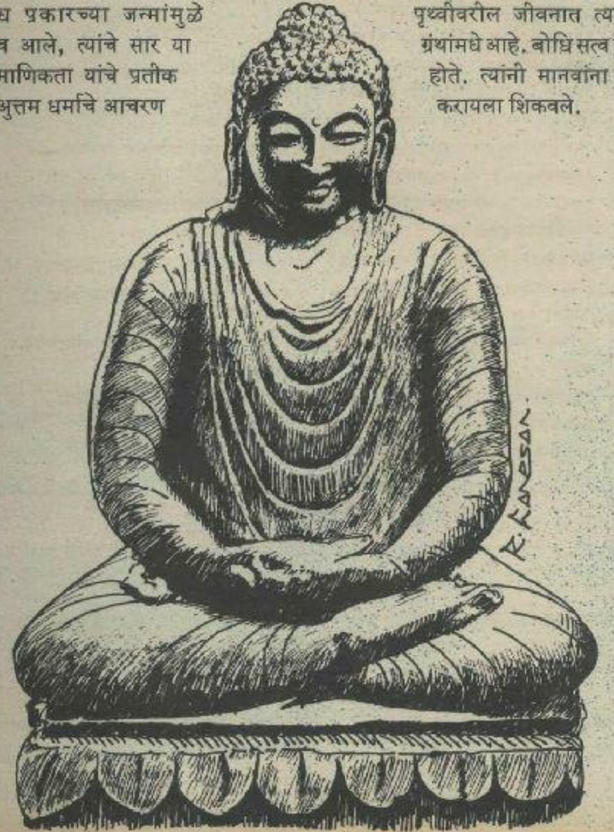
त्रिपीटिके त्या काळात प्रचलित अशा पाली भाषेत लिहिलेली आहेत. सध्या मात्र ही भाषा काही मोजक्या पंडितांनाच अवगत आहे. त्रिपीटिकेतील सूत्रे लयबद्ध असून गंभीर अशा भावांनी गर्भित आहेत. अुदाहरणार्थ ही दोन सूत्रे पहा- ''द्वेषाचा अन्त कधी ही द्वेषाने होत नाही; अद्वेषानेच द्वेषाचा

TIME-TABLE

PERIOD	MON	TUE	WED	THU	FRI	SAT

अन्त होतो.'' ''फुलांचा सुगन्ध वहात्या हवेसमोर टिकू शकत नाही, परन्तु प्रामाणिक व्यक्तीचा सुंगध (प्रभाव) मात्र सुखदु:खे व अुतारचढाव यांना तोंड देतदेत दाही दिशा भरून टाकतो.''

त्रिपीटिका बौद्ध धर्माचे आधारभूत ग्रंथ आहेत. याशिवाय बौद्ध जातक कथा ही प्रमुख आहेत. या कथा बोधिसत्व बनलेल्या बुद्धाच्या विविध अशा पूर्वजन्मांचे विवरण देतात अन् त्याबरोबरच त्यांनी निरनिराळे प्राणी बनून घेतलेल्या जन्माचीही माहिती देतात. विविध प्रकारच्या जन्मांमुळे पृथ्वीवरील जीवनात त्यांना जे अनुभव आले, त्यांचे सार या ग्रंथांमधे आहे. बोधिसत्व हे नीती व प्रामाणिकता यांचे प्रतीक होते. त्यांनी मानवांना आदर्श अशा अुत्तम धर्माचे आचरण करायला शिकवले.

तुम्हाला माहीत आहे का?

१. यहुदींच्या राज्याची स्थापना कोणी केली?
२. रेडक्रॉस आन्दोलनाची स्थापना कोणी केली?
३. दक्षिण अमेरिकेतील 'बोलिव्हिया' ला हे नाव कसे मिळाले?
४. महम्मद पैगंबरानन्तर झालेला पहिला खलिफा कोण होता?
५. क्विनाइन नावाचे औषध ज्यापासून बनते त्या झाडाचे नाव काय?
६. १९६४मधे साहित्याबद्दल मिळालेले नोबेल पारितोषिक नाकारणारा फ्रेंच तत्त्ववेत्ता कोण?
७. पृथ्वी गोल आहे, हा सिद्धान्त प्रथम कोणी प्रस्तुत केला?
८. इंग्रजांची मदत घेऊन आपल्या देशावर आक्रमण करणारा पहिला आक्रमक कोण?
९. 'चन्द्र स्वयंप्रकाशी नाही' हे प्रथम सांगणारा ग्रीक तत्त्ववेत्ता कोण?
१०. आफ्रिकेतील सर्वांत मोठा प्रान्त कोणता?
११. बौद्ध मताच्या दोन प्रधान शाखा कोणत्या?
१२. अमेरिकेचे अध्यक्षपद केवळ एकच महिना भूषवणारा नेता कोण?
१३. युरोपमधील एका देशाची राजधानी वीस बेटांवर वसलेली आहे. त्या देशाचे व राजधानीचे नाव काय?
१४. पंधराव्या शतकात छपाई मशीनचा शोध कोणी लावला?
१५. जपानमधे 'लिखित राज्यघटना' अुपयोगात आणणारा सम्राट कोण होता?
१६. जगातील पहिली महिला प्रधानमन्त्री कोण?

अुत्तरे

१. अब्राहम.
२. हेन्री डयूनॉट.
३. स्पेन देशाला १८२५ मधे सायमन बोलीवस याने स्वातन्त्र्य मिळवून दिले. त्याच्या नावावरूनच हे नाव पडले.
४. अबू बकर.
५. सिंकोना.
६. जॉ पॉल सार्त.
७. पायथागोरस.
८. बाबर.
९. अँनाक्सा गोरस.
१०. सुदान.
११. हीनयान व महायान.
१२. एकोणिसावा अध्यक्ष-विल्यम हेन्री हॅरिसन.
१३. स्वीडनची राजधानी स्टॉकहोम.
१४. जोहान गटेनबर्ग.
१५. मैजी सम्राट.
१६. श्रीलंकेची प्रधानमन्त्री सिरिमाओ बंदरनायके.

शास्त्रीबुवांची सून

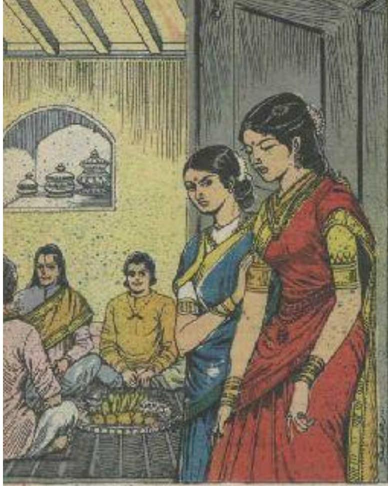
रायपुरमधे रामशास्त्री नावाचा एक संपन्न पुरोहित होता. त्याला कृष्णशास्त्री नावाचा एक विवाहयोग्य मुलगा होता. या मुलाने एक अुत्तम बुद्धिमान मुलगा म्हणून गावात चांगले नाव मिळवले होते. रामशास्त्रीला वाटे, की आपल्या या मुलाचा विवाह एकाद्या सुयोग्य बुद्धिमान मुलीशीच व्हावा. त्यांनी तीन-चार मुली पाहिल्याही होत्या. त्या सर्व दिसायला सुंदर होत्याच; पण रामशास्त्रीच्या मते त्यातली एकही आपल्या मुलायोग्य बुद्धिमान नव्हती. त्यांच्या दृष्टीने याहून सरस मुलगी आपल्या मुलाला मिळायला हवी.

शेजारच्या सीतारामपुरहून त्यांचा एक नातेवाईक एक स्थळ सांगून आला. तो म्हणाला की, त्याच्या गावच्या धर्मशास्त्री याची मुलगी आपल्या कृष्णशास्त्रीसाठी अगदी योग्य अशी आहे. अगदी निःसंकोचपणे रामशास्त्रीने तिला आपली सून करून घ्यावी.

मुलगी पहाण्यासाठी बायको व मुलाला बरोबर घेअून रामशास्त्री त्या गावी गेले. घरासमोर टांग्याचा आवाज ऐकून धर्मशास्त्री बाहेर आला. टांग्यातून अुतरणारा रामशास्त्री त्याने पाहिला व लगेच पुढे होअून त्याने त्या सर्वांचे स्वागत केले. तो म्हणाला, "तुमचे बंधु सीताराम शास्त्री यांनी तुम्ही येत असल्याबद्दल सांगितलं होतं." अन् तो त्यांना घरात घेअून गेला.

थोड्याच वेळात धर्मशास्त्रीची बायको आपली मुलगी राधा हिला जरा ठीकठाक सजवून बाहेर घेअून आली. पाहुण्यासमोर येअून राधाने त्यांना वाकून नमस्कार केला अन् समोर चटईवर खाली मान घालून बसली. मुलीचे सौंदर्य व तिची नम्रता पाहून रामशास्त्री प्रसन्न झाला. आजपर्यंत पाहिलेल्या मुलीत ही सर्वांहून

सरस्वती काळे

सरस होती निश्चितच! आता फक्त तिच्या बुद्धिमत्तेचा अंदाज घ्यायचा बाकी होता.

धर्मशास्त्री रामशास्त्रीला आपल्या कुटुंबाची माहिती देत म्हणाला, "मला तीन मुली अन् एक मुलगा आहे. राधाच सर्वात मोठी. बाकीच्या दोघीजणी कालच सणानिमित्त आपल्या मामाकडे गेल्या आहेत. त्या एक आठवडा भर मामाकडेच राहतील. त्यांना मामाचा गाव फार आवडतो.

रामशास्त्री त्याला म्हणाला, "धर्मशास्त्री, तुमची मुलगी तर अगदी सोन्याची पुतळीच दिसतेय. तिच्या बुद्धिमत्तेची परीक्षा माझा मुलगा कृष्णशास्त्रीच करील. त्यात ही अुत्तीर्ण झाली, तर हा संबंध पक्का झाला असंच समजा. माझ्या मुलाने तिला प्रश्न विचारायला आपली हरकत नाही ना?"

"होऽ, खुशाल घेअू देत परीक्षा. माझी राधा दिसायला फक्त रतीच नव्हे, तर विद्येतही सरस्वती आहे. आपणाला प्रत्यक्ष दिसेलच. हवे ते प्रश्न विचारू देत कृष्णशास्त्री." धर्मशास्त्री म्हणाला.

पित्याने इशारा करताच कृष्णशास्त्रीने राधाला पहिला प्रश्न विचारला, "तुमच्या घरात मूलतःच आरशाचे शत्रु किती? अमळ विचार करून उत्तर दिले तरी चालेल."

राधा हसून अुत्तरली, "माझ्या बहिणी अन् माझा भाऊ सर्वचजण आरशाचे अुतम मित्र आहेत. शत्रु कोणीच नाहीत आमच्या घरात."

कृष्णशास्त्रीने पटकन विचारले, "स्वतः बद्दल नाही सांगितलंत?"

"हातचं काकणही कोणी आरशात पहातं काय?" राधाने प्रतिप्रश्न केला.

"ठीक आहे. आता असं सांगा की, अगोदर तुमच्या घरात आरशाचे मित्र किती होते? अन् आता त्यातले किती शत्रु बनलेत?" कृष्णशास्त्रीने विचारले.

"माझ्या आजीतच फक्त असं परिवर्तन झालंय. पण ती ही नुकतीच वारली." राधाने अुत्तरादाखल सांगितले.

"तुमच्या गावातही महिन्यातून एकदा अमावास्या असते? की त्याही रात्री पौर्णिमाच असते?" कृष्णशास्त्रीने राधाला निरुत्तर करण्याच्या आवेशात पुढचा प्रश्न केला.

"आमच्या गावात अमावास्येच्या रात्रीही पौर्णिमाच फुललेली असते. खरं म्हणजे आजपर्यन्त आमच्या गावात कोणी अमावास्या कधी पाहिलीच नाही." राधाने आत्मविश्वासाने अुत्तर दिले.

"अुन्हाळ्यात ही तुमच्या गावच्या शेतात पक्षी येतात?" कृष्णशास्त्रीने पुढील प्रश्न विचारला.

"आमच्या गावच्या सर्वच शेतात, सगळ्या ऋतूंत पक्षी येत रहातात." राधाने चतुराइने उत्तर दिले.

"हं! ठीक. तुमचे वडील आकाशासारखा विशाल मांडव अन् भूदेवी सारखं मोठं बोहोलं बनवून आपला विवाह करून देअू शकतील काय?" कृष्णशास्त्रीने खोडसाळ प्रश्न विचारला.

"इतक्या मोठ्या प्रमाणावर लग्न करून दिलं, तर आमचं घर म्हणजे आकाशच बनेल. असं नाही का तुम्हाला वाटत?" राधा धीटपणे अुत्तरली.

रामशास्त्री इतका वेळ सारी प्रश्नोत्तरे लक्षपूर्वक ऐकत होता. आता मधेच मुलाला थांबवत म्हणाला, "आता आणखी प्रश्न विचारायची गरज नाही. मुलगी केवळ सुंदरच नव्हे, तर त्याही पेक्षा अधिक बुद्धिमानही आहे." अन् धर्मशास्त्रीला तो म्हणाला, "आपली मुलगी आम्हाल एकदम पसंत! आता

अुशीर नको. पंचांग पाहून मुहूर्त नक्की करा."

प्रसन्न होत धर्मशास्त्री म्हणाला, "वा! फारच छान!"

धर्मशास्त्री व त्याच्या पत्नीचा निरोप घेअून रामशास्त्री परिवारासह परत निघण्यासाठी टांग्यात बसला.

थोडे अंतर गेल्यावर रामशास्त्रीची पत्नी म्हणाली, "कृष्णानं विचारलेले प्रश्न अन् मुलीची अुत्तरं मला मुळीच कळली नाहीत."

यावर हसून रामशास्त्री म्हणाला, "तुला कळलं नाही, हे माझ्या लक्षात आलंच. थांब, सांगतो समजावून. कृष्णानं प्रथम विचारलं की, मूलतः तुमच्या घरात आरशाचे शत्रू किती, याचा अर्थ असा की त्यांच्या घरात जन्मापासून

कुरुप माणसं किती? राधाचं अुत्तर आलं की आपली सारीच भावंडं आरशाची चांगली मित्र आहेत. तिचं अुत्तर चांगलंच चातुर्याचं होतं. अुत्तराचा अर्थ असा की ते सर्वजण दिसायला सुस्वरूप आहेत. दुसऱ्या प्रश्नाचं अुत्तर देताना अप्रत्यक्षपणे तिने सुचवले की हातच्या काकणासारख्या आपल्या सौन्दर्याला आरशाची गरजच नाही.''

प्रथम आरशाचे मित्र असून नंतर शत्रु बनले - याचा अर्थ असा की तारुण्यात चांगलं सौन्दर्य असूनही, आता वृद्धत्वामुळे आरशात रूप पहाण्याची गरज नसणारे लोक असतात. कृष्णाच्या प्रश्नाचा रोख घरातल्या वृद्धांकडे होता, अन् त्या चतुर मुलीनं सांगितलं की, अशी फक्त आजीच त्यांच्या घरी होती, पण आता ती स्वर्गवासी झालीय.''

नन्तर आपल्या मुलानं विचारलं की सीतारामपुरात महिन्यातून एकदा अमावस्या असते की त्याही दिवशी पौर्णिमाच असते. अन् ती म्हणाली की, अमावस्येचा प्रश्नच नाही. इथे तर नेहमी पौर्णिमाच असते. अर्थ असा की, गावात भरपूर अुजेडाची सोय असल्याने कोणी अमावास्या अनुभवलीच नाही.

पुढला प्रश्न होता की, अुन्हाळ्यात शेतात पक्षी येतात का. या गावात अुन्हाळ्यातही पिकं येतात, कारण गावातले तलाव आणि विहिरींना भरपूर पाणी असल्याने वर्षभर पिकं येतच असतात. लोकानां पावसावर अवलंबून रहावं लागत नाही. म्हणूनच राधा म्हणाली की, सर्वच ऋतूत इथे पक्षी येत असतात.

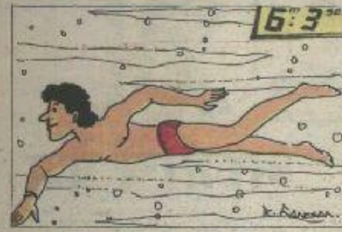
शेवटचा प्रश्न होता आकाशाएवढा मांडव अन् भूदेवी इतकं विस्तृत बोहोलं घालण्याचा. तिनं अुत्तर दिलं की इतका अधिक खर्च केला तर आकाशच आमचं घर होईल. म्हणजेच विवाहानंतर तिच्या मातापित्यांना घरदार विकून आकाशाखालीच रहावे लागेल. समजंल ना, आपली भावी सून किती अक्कलवान आहे?

यावर आश्चर्य प्रकट करत कृष्णशास्त्रीची आई म्हणाली ''ओहो! त्यांच्या प्रश्नोत्तरात इतका गूढार्थ लपलेला होता काय?''

चान्दोबाच्या बातम्या

श्वास रोखून ठेवण्याचे रेकॉर्ड

ऑक्सिजन शिवाय अर्थात श्वास घेतल्याशिवाय माणूस किती वेळ राहू शकेल? याची परीक्षा गेल्या फेब्रुआरीत २५ तारखेला स्वीडनमधील एका जिओफिजिऑलॉजिकल लॅबोरेटरीत केली गेली. २७ वयाच्या पीटर हिर्वेल नावाच्या एका युवकाने या प्रयोगात भाग घेतला. आपल्या चेहऱ्यावर कोणतेही साधन न बसवता तो ६ मिनिटे व ३ सेकंदपर्यन्त पाण्यात पडून राहिला व त्याने नवे रेकॉर्ड प्रस्थापित केले.

उत्तर ध्रुवावर एकट्याने पायी प्रवास

इंग्लंडच्या रॉबर्ट हाडो याचे वय ३२ वर्षांचे आहे. हा साहसी युवक ६ मार्च रोजी एकटाच अुत्तरध्रुवाकडे पायी निघाला आहे. मार्गदर्शनासाठी त्याच्याजवळ कसलेही साधन नाही आणि कोणते वाहनही त्याच्याकडे नाही. इतकेच काय, पण त्याने ऑक्सिजनही बरोबर घेतलेला नाही. कॅनडाचे हार्ड हान्ट द्वीप अुत्तरध्रुवापासून ११०० कि.मी. अंतरावर आहे. तरीही त्याने हा प्रवास एकट्यानेच करायचा निश्चय केला. तो जर अुत्तरध्रुवावर पोचला, तर एकट्यानेच तेथे पोचणारा पहिला साहसी युवक ठरेल.

पतंगांचा अुत्सव

मार्चच्या शेवटच्या आठवड्यात थायलँडमधे 'आंतर्राष्ट्रीय पतंगोत्सव' योजण्यात आला. या अुत्सवात बारा देशांनी भाग घेतला. राजधानी बँकॉकचे आकाश रंगीबेरंगी पतंगांनी भरून गेले. हे पतंग निरनिराळ्या आकारांचे व निरनिराळ्या रंगांनी सजवलेले होते. 'वॉरियर' नावाचा जपानचा, पाच मीटर लांबीचा इंडोनेशियाचा, सोनेरी रंगाचा मलेशियाचा, चंदेरी नेपाळचा व अमेरिकेचा 'नो विंड' नावाचा या पतंगांनी जनतेचे लक्ष आकर्षून घेतले, अनं त्यांची मने अुत्साहाने भरून टाकली.

आजीचे प्रेम

खूप पूर्वीची गोष्ट आहे. श्रावस्ती नगरात सुमन्त नावाचा एक तरूण होता. पित्याच्या मृत्यूनंतर त्याने मोठ्या श्रद्धा व भक्तीने आपल्या आईची सेवा करायला सुरुवात केली. तिला तो कोठल्याही प्रकारचा त्रास होअू देत नसे. त्याचा सगळा वेळ मातृसेवेतच व्यतीत होई, त्यामुळे तो काही नोकरीधन्दाही करत नसे. आई सुमन्तला म्हणे, "अरे बेटा, पुरुष आहेस तू! अष्टौप्रहर माझीच सेवा करत बसून कसं चालेल? लग्न कर तू आता. माझी सेवा करायचं काम तुझी बायको करील."

आईचे म्हणणे सुमन्तला ऐकावेच लागले. त्याने लग्न केले. त्याची बायको सुमती सुंदर होती. तो बायकोची मोठ्या प्रेमाने काळजी घेअू लागला. सुमतीच्या लक्षात आले की सुमन्तचे आईवरही खूपच प्रेम आहे. तिच्या मनात आले, "आई असतानाही हा माझी इतकी काळजी घेतोय, प्रेम करतोय; मग ती नसताना तर तो कित्ती प्रेम करील आपल्यावर!" अन् तिने त्या मायलेकात वैमनस्य आणायचा, भांडणे लावून देण्याचा निश्चय केला. तिने आता सुमन्तजवळ सासूच्या कागाळ्या सांगायला सुरुवात केली, "तुमच्या आईला मी केलेलं काहीच पसन्त पडत नाही. प्रत्येक कामात काही ना काही खोट काढतातच त्या! चांगलं गरम जेवण वाढलं, तर जास्त गरमच आहे; पाय नीट हळू-हळू दाबले, तरी कित्ती जोरात दाबतेस असं म्हणत असतात. खूप प्रयत्न करूनही त्यांना संतुष्ट ठेवणं जमत नाही मला." डोळ्यात अश्रु आणून सुमती हे सगळे सांगत राहिली.

सुमन्तचा तिच्या सांगण्यावर विश्वास बसला. त्याला वाटले की आपलं दांपत्य-जीवन सुखाचं पाहून ती सुनेचा दुस्वास करत आहे. एक दिवस तो आईला म्हणाला, "आई, तुला इथं सुख लागत नाही असं दिसतंय. तुला आणखी कुठं जाअून रहायचंय का? सुख लागेल तिथे रहा आपली तू!"

सुनेचा कट सासूच्या लक्षात आला. ती म्हणाली, "बरं बाबा, जाईन मी!" ती म्हातारी बिचारी गावातच आपल्या नातलगाकडे गेली. त्या घरातले काम करून, मिळेल ते खाअून ती तेथे राहू लागली. तिचे सुखमय जीवन केंव्हाच मागे पडले.

सासू घरातून गेल्यावर सुमतीला दिवस गेले अन् एका गोंडस मुलाला तिने जन्म दिला. आसपासच्या बायकांजवळ ती बोलू लागली, "पाहिलंत, सासूबाई कशा आहेत माझ्या? इथे होत्या तोवर काही मूल झालं नाही मला! दुस्वास करायच्या माझा?" काहीजणींनी यावर विश्वासही ठेवला. त्यांच्यातल्या एकदोघीजणी म्हातारीकडे जाअून म्हणाल्या, "ऐकलंत तुमची सून काय म्हणते ते? ती म्हणते की, तुम्ही असेपर्यन्त काही मूल होअू शकलं नाही, तुम्ही गेल्यावरच कूस अुजवली तिची!"

हे ऐकल्यावर तर सुमन्तच्या आईचा राग अनावर झाला. ती म्हणाली, "इतकं भयंकर बोलली ती? धर्मच नाहीसा झालेला दिसतोय तर! मी आता चांगलीच खबर घेते तिची!" आणि तांदूळ, पाणी वगैरे घेअून स्मशानात गेली. तिथे चूल पेटवून भात शिजवायला सुरुवात केली.

त्याच वेळी एक साधू तिथे अुपस्थित झाला. त्याने म्हातारीला विचारले, "आजीबाई, कोणी

मधुकर पाटील

मेलंय का तुमचं? इथे स्मशानात का शिजवत बसला आहात?''

''साधुमहाराज, तुम्हाला माहीत नाही. अहो, धर्म मेलाय धर्म! म्हणून त्याला पिंडदान करायच्या विचारात आहे.'' म्हातारी अुत्तरली.

''कोण म्हणतं धर्म मेलाय म्हणून?'' साधूने विचारले.

''दुसरं कोणी नाही. माझ्या सुनेच्या बोलण्यातच ते स्पष्ट झालंय. अधर्माची चलती आहे सध्या. सुनेनं घराबाहेर काढलंय मला. तिचं म्हणणं असं, की मी घराबाहेर गेल्यामुळेच ती माता होअू शकलीय. आता कबूल आहे नं, की धर्म मेलाय?'' तिच्या बोलण्यात राग अुसळत होता.

साधूने सारी हकिकत जाणून घेतली आणि म्हणाला, ''तुझ्या मुलानं अन् सुनेनं खरोखरच तुझ्यावर मोठा अन्याय केलाय. मी आपल्या तपोबलानं नाश करून टाकतो आता त्यांचा.'' अन् तो कमंडलूतील पाणी आपल्या हातावर घेअू लागला.

तितक्यात त्याला थांबवत म्हातारी म्हणाली, ''नको नको! असं नका करू साधूमहाराज! त्यांनी माझी निन्दा करून माझ्यावर अन्याय केला असेल, तर करू देत. पण ते दोघं मरून गेले, तर माझा नातू बिचारा अनाथ होईल.''

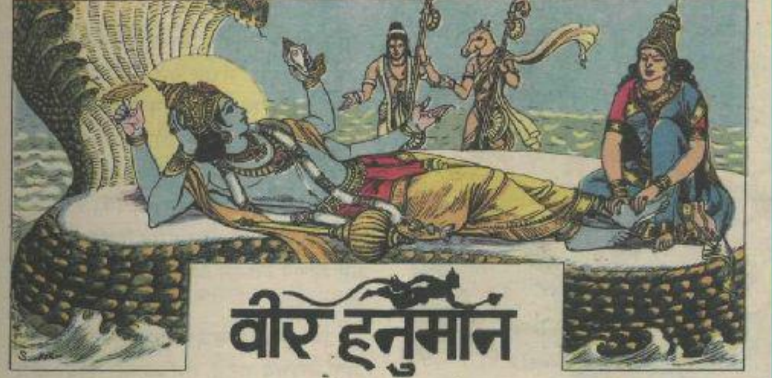
म्हातारीने तर अजून नातवाला पाहिलेही नव्हते; पण त्याच्यावरचे तिचे प्रेम पाहून साधु हसत हसत निघून गेला.

इतक्यात ही सारी गोष्ट गावभर पसरली. सुमन्त, सुमती अन् इतर लोक धावतपळत स्मशानात आले.

'आपला खेळ खतम् झाला' हे सून समजून चुकली. आपले कपट अुघडे पडेल हे जाणून ती म्हणाली, ''सासूबाई चुकलं माझं; तोंडाला येईल ते बोलले मी. क्षमा करा मला.'' अन् तिने सासूच्या पायांवर लोटांगण घातले.

म्हातारीही शान्त होअून त्यांच्याबरोबर आपल्या घरी गेली, नातवाला पाहून साऱ्या जुन्या गोष्टी ती विसरून गेली.

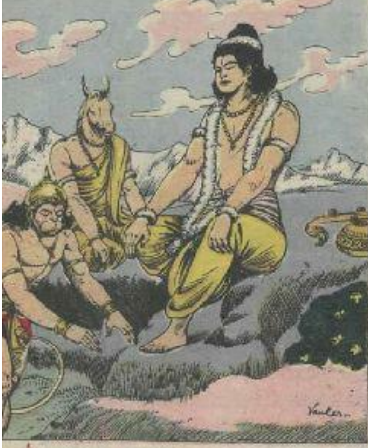
वीर हनुमान

गंधमादन पर्वतावर हनुमान राम-नामाचा जप करीत ध्यानस्थ बसला होता, तेव्हा ब्रह्मदेव त्याच्यापाशी आले आणि म्हणाले- ''हनुमान, कलियुगाचा प्रादुर्भाव सुरू झालेला आहे. कलीचं नि तुझं जमणार नाही. या सर्व युगात क्षीरसागर सर्वात उत्तम होय. म्हणून तू ताबडतोब तिथे जा.''

क्षीरसागरात विष्णु शेष-शय्येवर पहुडले होते. तेथे तुंबर व नारद नित्य संगीत ऐकवीत बसत. नारद आपल्या महती वीणेच्या तारा छेडून आपले उत्तम कोटीचे भक्तिपूर्ण गायन करी. आपण ही नारदाप्रमाणे गाऊ शकतो हे सिद्ध करण्यासाठी तुंबर पण आपल्या हयग्रीव नावाच्या वीणे वर शास्त्रीय संगीत ऐकवीत असे. मधून मधून तो आपल्या वीणेवर अद्‌भुत मृदुंगाचे बोल ही काढी. या दोघांच्या अमृतोपम संगीताचा प्रवाह तेथे नित्य वहात असे.

तुंबर आणि नारद यांच्यात नेहमी संगीताची चढाओढ चाले. तें दोघे ही आपल्याला उत्तम संगीतज्ञ मानू लागले. दोघांमध्ये गर्वाची भावना निर्माण झाली. त्यांच्यातील गर्व, ईर्ष्या व द्वेष दिवसेंदिवस वाढू लागले. दोघे एकमेकांना पाण्यात पहात.

लहान-सहान गोष्टीवरून दोघे आपापसात निकराने भांडू लागले. संगीताची साधना करण्याऐवजी दोघे आपल्या वीणांचा शस्त्रासारखा उपयोग करू लागले. ते एकमेकांना शिव्या द्यायला ही मागे-पुढे पहात नसत. दोघे विष्णूकडे गेले आणि दोघात कोण अधिक श्रेष्ठ

संगीतज्ञ आहे याचा निर्णय विष्णूला करायला सांगितला. विष्णु योगनिद्रेत मग्न असल्यामुळे त्यांच्या या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकले नाहीत. तरी पण हे दोघे विष्णूच्या कानांपाशी जाऊन जोरजोरात गायन करून विचारू लागले- ''आम्हा दोघात कोण श्रेष्ठ संगीतज्ञ आहे याचा निर्णय तुम्ही करणार की नाही? आम्ही दोघे मोठ्या आशेने आपणाकडे आलो आहोत. आपण आम्हाला शेवटी निराश करणार काय?'' अशा रीतीने दोघांनी विष्णूला महासंकटात टाकले.

एक दिवशी रागावून विष्णु म्हणाले- ''तुम्हा दोघांच्या संगीताने मी शेवटी बेशुद्ध होऊन योगनिद्रेत जातो. त्यामुळे तुम्हा दोघांना श्रेष्ठ संगीतज्ञ कोण याबाबत मी निर्णय घेऊ शकत नाही. गंधमादन पर्वतावर एक वानर आहे. त्याला जाऊन सांगा की तुला रामाने बोलवले आहे. तो तुमच्या बरोबर येईल. त्या वानरा समोर तुम्ही दोघे तुमच्या संगीताचे प्रदर्शन करा. तुमच्या पैकी कोण श्रेष्ठ संगीतज्ञ याबाबत तोच योग्य निर्णय देईल.'' असे म्हणून विष्णूने त्या दोघांना हनुमानाकडे रवाना केले.

विष्णूचा हा सल्ला ऐकून तुंबर व नारद यांना आश्चर्य वाटले. पण करणार काय? दोघे ही गंधमादन पर्वतावर पोचले. हनुमानाचे रामनाम स्मरण त्यांनी दुरूनच ऐकले. दोघे ही हनुमाना जवळ गेले आणि नम्रपणे तेथे उभे राहिले.

हनुमान डोळे मिटून रामनाम-स्मरणात मग्न होता. हनुमान संगीताच्या लय-तालात रामनामाचा जप करीत आहे असे भासले. त्याच्या या जपात निरनिराळ्या मधुर रागांची छटा स्पष्ट दिसत होती. विभिन्न रागांचा मधुर संगम या रामनामात भासमान होत होता. राम या दोन अक्षरातूनच ताल व गति यांबरोबर लयबद्ध मधुर संगीत निर्माण होत होते. तुंबर व नारद हे अपूर्व संगीत ऐकून स्तिमित झाले. ज्या कामासाठी ते येथे आले होते, ते ते विसरूनच गेले. हनुमान महान् संगीतज्ञ आहे हे त्यांना समजून चुकले. साहित्य व विज्ञान याहून गानमाधुरी श्रेष्ठ दर्जाची आहे हे त्यांच्या लक्षात आले. ते दोघे ही हनुमाना बरोबर रामनामाचा जप करू लागले. हनुमानाच्या गायनातील माधुरी पुढे त्यांना आपले गायन अगदीच शुष्क वाटले. दोघांच्या गायनात आकाश-पाताळाचे अंतर! आता हनुमान जपाच्या तंद्रीतून जागा झाला व त्याने डोळे उघडले. राम-स्मरणात आपली शुद्ध हरपलेले तुंबर व नारद यांना त्याने पाहिले.

हनुमान ताबडतोब उठला त्याने दोघांच्या चरणांना स्पर्श केला.

तुंबर व नारद शुद्धीवर आले व आपले पाय मागे घेत म्हणाले-''महाराज, आपण आम्हाला प्रणाम का करीत आहात? आम्ही दोघे तुंबर व नारद आहोत हे आपल्या लक्षात आले ना?''

हनुमान भक्तिभावाने म्हणाला-''आपण कोणी ही असा, जे राम-नामाचा जप करतात, ते माझे आराध्य देव आहेत. अशा उत्तम व्यक्तीची पद-धूलि मी आपल्या मस्तकावर धारण करतो. त्यामुळे मला फार आनंद होतो व परम संतोष मिळतो. मी याला आपले परमभाग्य समजतो!''

हनुमानाचे संगीत-ज्ञान आणि त्याची भक्ति-परायणता पाहून तुंबर व नारद मोठ्या आश्चर्याने एकमेकांकडे पाहू लागले.

आपण कशासाठी इथे आलो आहोत याचे आता त्यांना स्मरण झाले. नारदाने निवेदन केले-''रामाने आपल्याला बोलवले

आहे. ते क्षीरसागरात शेष-शय्येवर बसलेले आहेत."

हनुमान अत्यंत आनंदाने त्यांच्या बरोबर क्षीरसागराकडे निघाला.

गरुडाने त्याचे स्वागत केले. हनुमानाच्या खांद्यावर हात ठेवीत त्याने कुशल-क्षेम विचारले आणि त्याला भगवान विष्णूकडे घेऊन गेला.

हनुमानाला विष्णु रामासारखेच दिसले. आता त्याच्या लक्षात आले की विष्णु नि राम हे एकच आहेत. हनुमानाने भक्तिपूर्वक त्यांना नमस्कार केला.

विष्णु हनुमानाला म्हणाले-"हनुमान, तुंबर व नारद हे गायनात एकमेकांचे प्रतिस्पर्धी आहेत. तू या दोघांच्या संगीत-ज्ञानाची परीक्षा करावी अशी माझी इच्छा आहे. कोण अधिक उत्तम दर्जाचा संगीतज्ञ आहे याचा तू निर्णय घे. यांची परीक्षा करण्यापूर्वी तू एकदा आपले मधुर संगीत यांना ऐकव."

हनुमान म्हणाला-"राम, राम, आपण का उगाच माझ्या संगीताची प्रशंसा करीत आहात? मी कोणी मोठा संगीतज्ञ थोडाच आहे? सा रे ग म सुद्धा न जाणणारा मी वानर! मी वायु-पुत्र, माझ्या गायनात सम नसते. या दोन महान् व्यक्तींसमोर गाण्याची माझी योग्यता नाही."

"हनुमान, तुला आपल्या योग्यतेची कल्पना नाही. तू सूर्याकडून सर्व शास्त्रे, कला व नवीन व्याकरण शिकून घेतले आहेस. मी अगोदरच सांगितले होते की जोपर्यंत अन्य कोणी तुला आपल्या योग्यतेची जाणीव करून देत नाही तोपर्यंत तुझ्या शक्तीशी तुझा परिचय होणार नाही. आता तू माझं म्हणणं ऐक आणि आपले संगीत यांना ऐकव." विष्णूने निवेदन केले.

हनुमानाने 'ह' मधून 'हा' चा उच्चार करीत गायला प्रारंभ केला. विष्णूच्या प्रिय राग हिन्दोलाचे आलाप त्याच्या कंठातून बाहेर येऊ लागले.

तुंबर व नारद हनुमानाच्या स्वर-माधुरीने स्तिमित झाले. ते लक्ष लावून हनुमानाचे गायन ऐकण्यात मग्न झाले.

हनुमान हिंदोल रागातून वैजयंती रागात शिरला आणि राम-नाम स्मरण करू लागला. केवळ राम या दोन अक्षरातून हनुमान जेव्हा अनेक राग गाऊ लागला, तेव्हा क्षीरसागरावरील लाटा नाचू लागल्या. श्रोत्यांच्या हृदयात आनंदाचे तरंग निर्माण झाले. तुंबर व नारद यांच्या मनात हनुमानाबद्दल भक्तिभाव जागृत झाला. असे अद्भुत संगीत त्यांनी पूर्वी कधी ऐकले नव्हते. हनुमान चरम सीमेवर पोंचला. क्षीरसागरातून उत्पन्न होणाऱ्या लाटा इतक्या उंच उडू लागल्या की त्यांनी सर्व नक्षत्रे झाकून टाकली. आपले सहस्र फणे पसरवून शेषनाग डोलू लागला. हनुमानाने खालच्या पट्टीत देवगांधार रागाचे आलाप सुरू केले.

शांति रसाने ओथंबलेल्या त्या रागाने समुद्र हळू हळू गोठू लागला. तुंबर व नारद यांच्या हयग्रीव व महती वीणा त्यांनाच आता तुच्छ वाटू लागल्या. क्षीरसागर गोठून संगमरवराप्रमाणे कठोर झाला. शेषनागाला यामुळे त्रास होऊ लागला.

विष्णूने हनुमानाला आता थांबायला सांगितलं. एकदम हनुमानाचे संगीत थांबल्यामुळे तुंबर व नारद यांना आश्चर्य वाटले. संगमरवरी समुद्रावर पडलेल्या आपल्या वीणांकडे त्यांचे लक्ष गेले.

विष्णूने त्यांना आज्ञा दिली-"तुम्ही

आपल्या गायनाने गोठलेला समुद्र द्रवरूप करा नि आपल्या वीणा उचला.''

नारदाचे भक्ति-गीत व तुंबरची रागदारी यांनी क्षीरसागर जरा ही पाघळला नाही. त्यांचा संगीत-ज्ञानाचा गर्व पूर्णपणे नाहीसा झाला. शरमेने त्यांनी आपल्या माना खाली घातल्या.

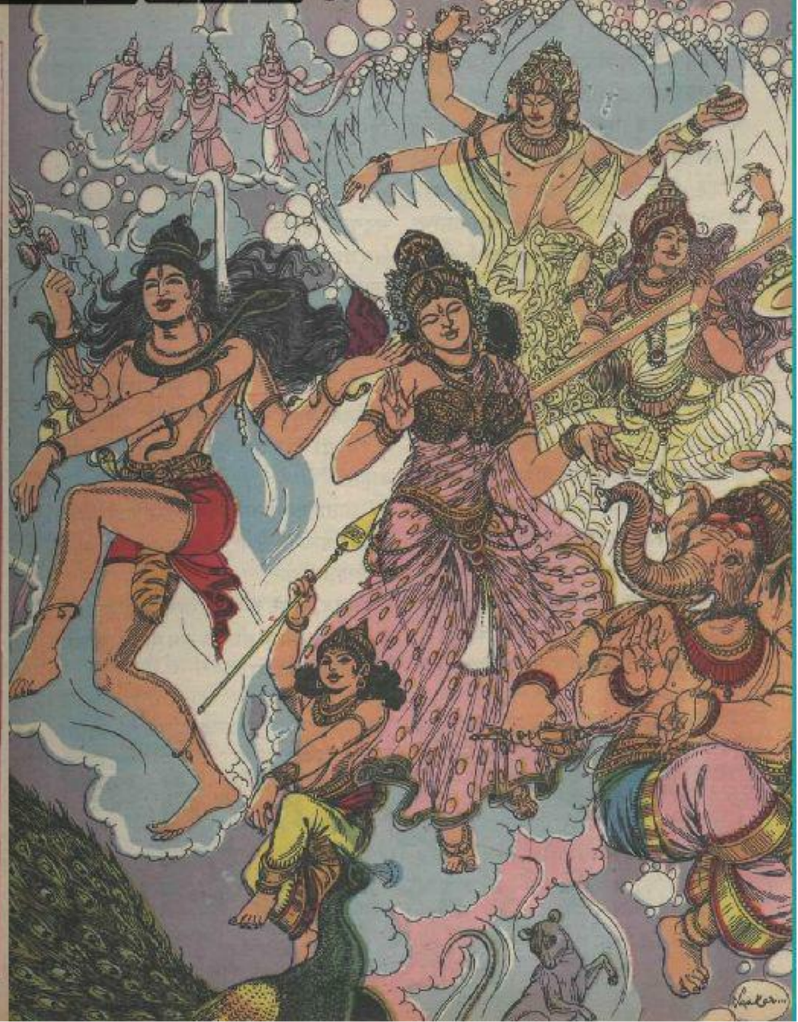
विष्णूच्या आज्ञेनुसार हनुमान पुन्हा गाऊ लागला. भूपाल, वसंत, झिंझोटी, दीपिका इत्यादि राग तो गायला.

या गायनामुळे राग-रागिण्यांनी मानवरूप धारण केले व त्या नाचू लागल्या. हनुमानाचं संगीत पराकाष्ठेला पोचलं तेव्हा प्रलयाचा भास झाला. साक्षात् शिव कैलासावरून डमरू वाजवीत आले आणि तांडव-नृत्य करू लागले. त्यांच्या बरोबर पार्वती व गणपति ही आले. ब्रह्मदेव आपले पद्मासन सोडून तेथे आले. त्याच्या सह वीणेचा झंकार करीत सरस्वती आली. इंद्र इत्यादि देवतागण ही आले. क्षीरसागरात पुन्हा लाटा उसळू लागल्या.

क्षीरसागर विवाह-मंडपासारखा दिसू लागला. लक्ष्मी-नारायण नव वर-वधू प्रमाणे भासले. हनुमान तन्मय होऊन गात होता आणि तो कल्पना-सृष्टीत विहार करू लागला की राम व सीता यांचा विवाह असाच झाला असेल.

तुंबर व नारद यांनी आपल्या वीणा हाती घेतल्या. आदि शेषाने आपली शय्या ठीक-ठाक करून घेतली.

देवी सरस्वतीने आपला निर्णय दिला- ''हनुमानाची गायनपद्धति हनुमद्गान नावाने ओलखली जाईल. ती पंडितांचे रंजन करील, तसेच सामान्य जनांना ही आनंद प्रदान करील. नारदाचे संगीत भाव-प्रधान आहे, तर तुंबराचे ताल-प्रधान. राग भाव व ताल यांचा समन्वय करतो. भाव, ताल आणि राग हे समान असले तरी सर्वांचा प्राण राग आहे, तो रसात्मक आहे. तो अंतःकरणाला अधिक प्रभावित करतो. हनुमद्गान राग-प्रधान असल्यामुळे ते नित्य रसिकांना संतोष देत राहील. हे संगीत शाश्वत आहे.''

ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाले-''हनुमान, फल-प्राप्तीची इच्छा न करता तू तपस्या केलीस. मी ब्रह्मा सुद्धा तुझ्या या साधनेचे मूल्यांकन करू शकणार नाही. याहून अधिक श्रेष्ठ उपलब्धि काय असू शकेल? भविष्य काळात तू ब्रह्मा होशील. रामनामाचा जप करीत तू जी कठोर तपश्चर्या करीत आहेस, त्यामुळेच ब्रह्मदेवाच्या कार्याची जबाबदारी तुझ्यावर येऊन पडणार आहे. भविष्यात तुझ्या मुळेच मानव-सृष्टि होईल.

शिवजी पुढे येत म्हणाले-''हनुमान, या ब्रह्माच्या सृष्टीत चांगले लोक कमी, वाईट लोकच खूप निर्माण झालेले आहेत, होत आहेत व होतील. असे होण्याचे एक कारण आहे- आपण परमेश्वर आहोत असा ब्रह्मदेवाला गर्व झाला व परिपूर्ण मानवते बाबत त्याला विश्वास राहिला नाही. तू वानर आहेस, परंतु तुझ्या ध्यानी-मनी नित्य राम रमतो आहे, म्हणून तू जी सृष्टि निर्माण करशील तीत रामासारखे परिपूर्ण मानव, सीते सारख्या पतिव्रता स्त्रिया व लक्ष्मणा सारखे आदर्श पुरुष खूप निर्माण होतील. तोपर्यंत तू विष्णू बरोबर इथेच थांब.''

तेव्हा ब्रह्माने निवेदन केले-''जगात काही सद्गुणी माणसे असली तर काही दुर्गणी असणारच. त्यांच्यात सुधारणा घडवून आणणे शक्य आहे. हे काम फार अवघड नाही. तुझ्या सृष्टीत हे सहज शक्य होईल. भविष्य काळात विष्णूच्या नाभींतून एक अभिनव कमळ विकसित होईल. त्या पद्मासनावर तू ब्रह्मा बनून आसीन होशील. भविष्यात तू ब्रह्मा म्हणजे सृष्टिकर्ता होणार आहेस.''

आता हनुमानाने मंगलगान गावे अशी सर्वांनी प्रार्थना केली. हनुमानाने श्रीरागात मंगलगीत गायले.

नारद, तुंबर व गरूड यांच्यासह हनुमान लक्ष्मी नारायणाला सीता व राम मानून त्यांच्या सेवेत तत्पर राहिला.

भांडखोर नवरा-बायको

कमलापुरमधे क़मलनाथ अन् कमला यांचा विवाह जेंव्हा ठरला, तेंव्हा सर्वांना वाटले की नावात जसं साम्य आहे, तसं सामंजस्य त्यांच्या कौटुम्बिक जीवनातही नान्देल.

परतु लग्नाला अजून वर्षही झाले नाही, तोच दोघे रोज आपसात भांडू लागले. किरकोळ गोष्टीवरूनही त्यांचा आरडाओरडा सुरू होई. लोक त्यांच्या या दुर्व्यवहाराबद्दल आपसात टीका करत.

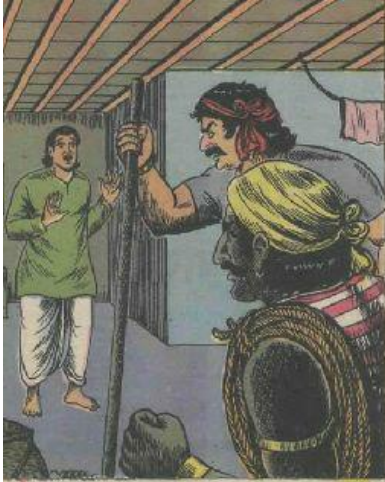
एका रात्री मांजरीच्या 'म्यांव-म्यांव' मुळे त्यांची झोपमोड झाली. कोणत्याशा खिडकीतून आत येऊन तिने पलंगाखाली 'म्यांव-म्यांव' सुरू केले.

कमलनाथ म्हणाला, ''ए कुंभकर्णाची बहीण, झोपण्यापूर्वी सगळ्या खिडक्या लावायला सांगितल्या होत्या, पण तुला माझ्या सांगण्याची काही पर्वाच नाही. आता हकल त्या मांजरीला.'' झोपलेल्या बायकोच्या तोंडावरचं पांघरूण त्याने ओढले.

यावर आळस देत कमला म्हणाली, ''अर्ध्या रात्री एकाद्या भुतासारखे ओरडताय कशाला? तिला हाकलून द्यायचं असेल, तर तुम्हाला कोणी नको म्हटलंय? झोप खराब होतेय ती तुमची नाही, माझी होतेय.'' चादर पुन्हा डोक्यावर घेत तिने बेधडक अुत्तर दिले.

कमला अुठणार नाही असे ओळखून कमलनाथने अर्धवट झोपेतच पलंगावरून अुतरून कोपऱ्यातली काठी अुचलली. पण मांजरी तशी हार मानणार नव्हती. ती झोपायच्या खोलीतून मधल्या खोलीत, अन् तेथून पुढच्या खोलीत अशी धावत राहिली आणि कमलनाथ तिचा पाठलाग करत राहिला. शेवटी पुढल्या खोलीत पोचल्यावर त्याने मधला दरवाजा बन्द केला. आता ती पुन्हा आत जाअू

दयार्णव सुपनेकर

शकणार नाही, असे पाहून त्याने बाहेरच्या गल्लीत अुघडणारा दरवाजा अुघडला अन् तो पुन्हा मांजरीला बाहेर घालवू लागला. ती अंधारात कुठेतरी नाहीशी झाली.

आपल्या यशाबद्दल हसून आता तो दरवाजा बन्द करणार इतक्यात दोन चांगले धट्टेकट्टे चोर दरवाजा अडवून अुभे राहिले. एकजण म्हणाला, ‘‘आम्हीच मुद्दाम मांजर आत सोडलं. त्याला बाहेर घालवायला तू दरवाजा अुघडणार हे माहीतच होतं आम्हाला.’’ अन् हातातल्या लाठीसह ते आत घुसले.

कमलनाथ भीतीने कापू लागला. काही बोलायचा धीरच होईना त्याला. इतक्यात एक चोर म्हणाला, ‘‘तोंड बन्द ठेव. आवाज आला तर गळाच दाबू बघ!’’

त्यांनी नंतर कमलनाथला दोरीने एका खांबाशी बांधून टाकले. इतका वेळपर्यन्त कमलनाथने धैर्य एकवटले आणि तो म्हणाला, ‘‘इतकी सगळी दोरी मलाच बांधायला वापरू नका. त्या खोलीत माझी बायको आहे, अन् ती चांगली जाडजूडही आहे.’’

‘‘हं! मी बाईला नुसतं आपल्या लाल डोळ्यांनीच चुप करतो.’’ त्यातला काळा चोर हसत म्हणाला.

नंतर तो कमलाच्या खोलीत गेला. पण चाहूल लागूनही कमला फक्त कूस बदलत म्हणाली, ‘‘तुम्ही तरी कसे पुरुष आहात. एक मांजर घालवायला इतका वेळ लावलात? मला तर वाटलं, की तुम्ही एकाद्या वाघालाच घालवायला गेला आहात.’’ तिला वाटले की कमलनाथच खोलीत आला आहे.

‘‘आपल्या नवऱ्याचं वैभव स्वतःच येअून पहा जरा. चल माझ्या बरोबर!’’ असे म्हणत चोराने हातातली लाठी तिच्या गळ्यावर टेकवली.

कमलाची झोप अुडून गेली. चोराबरोबर ती बाहेरच्या खोलीत आली. खांबाला बांधलेल्या आपल्या नवऱ्याची दुर्दशा पाहून मोठ्याने हसत ती म्हणाली, ‘‘फार दिवस असं काहीतरी करावंसं वाटत होतं मला!’’

ते ऐकून चोरांचा चेहराच पडला. नवराबायकोंचं एकमेकांवर प्रेम नाही हे त्यांच्या

लक्षात आले. आपले काम आता जास्तच सोपे झाल्याचे त्यांनी ओळखले.

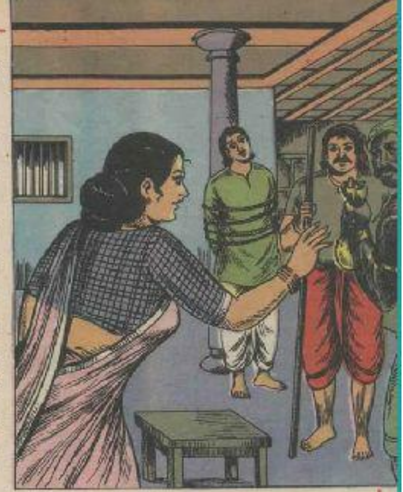
काळा चोर तिला दरडावून म्हणाला, ‘‘घरात ज्या काही मौल्यवान वस्तु असतील, त्या घेअून ये मुकाट्याने.’’

‘‘हुंः! मौल्यवान वस्तु? अन् माझ्या घरात? इथे तांब्याच्या भांड्यांशिवाय आहे काय? पण माझ्या नवऱ्यानं कालच पगार आणून रक्कम आपल्या अुशाखाली दडवून ठेवलीय. लग्न होअून इतकी वर्षं झाली, पण अजून आपला पगार किती, हे काही या कंजूष प्राण्यानं सांगितलं नाहीय मला! काळे चोरसाहेब, ते पाकीट घेअून येअून त्यात किती रक्कम आहे, ते तरी सांगा हो मला!’’ कमला म्हणाली.

कमलाकर यामुळे रागावून म्हणाला, ‘‘अग राक्षसणी! पगाराची सगळीच्या सगळी रक्कम चोरांच्या हवाली करते आहेस? महिनाभर आता तुला अुपाशी ठेवलं म्हणजे कळेल कसं काय ते!’’

काळा चोर पाकीट घेअून आला अन् अुघडून न बघताच म्हणाला, ‘‘छोटी ताई! आता पैसे मोजायला वेळ नाही आमच्याजवळ. आमच्या गुहेत गेल्यावर ती मोजून पुढल्या अमावास्येला सांगेन हं तुला!’’

‘‘ठीक आहे दादा, जशी तुझी इच्छा! या अमावास्येला नाही तर नाही; पण पुढल्या अमावस्येला सांग हं नक्की! अरे, पण तुझा हात अंगठीविना बरा नाही वाटत. माझ्या

माहेरच्यांनी ह्यांना हिऱ्याची अंगठी दिलीय चांगली. पण काय अुपयोग! सदा न् कदा ओरडत असतात माझ्यावर! मग ती अंगठी वापरायचा हक्कच कसा पोचतो यांना? तू घेऊन टाकती!’’ कमलाने सांगितल्या बरोबर काळ्या चोराने अंगठी कमलनाथच्या हातातून काढून घेतली.

आता रागाने कापत कमलनाथ म्हणाला, ‘‘अरे चोरांनो, चोरांच्या भयानं हिनं आपले सगळे दागिने एका पेटीत बन्द करून घरामागच्या विहिरीत टाकून ठेवलेत. सणासुदीच्या दिवशी मलाच अुतरून ते काढून द्यावे लागतात तिला. काम झालं की दागिने पुन्हा आपले विहीरीत! तुम्हीच विचार करा,

इतका सारा खटाटोप करायला मला किती त्रास होत असेल! काय पण भाग्य माझं, असल्या बायकोशी गाठ पडलीय जन्माची.''

नवऱ्याचा शब्द खाली पडू दिला, तर कमला कसली ती! तिने लगेच भांडण अुकरायला सुरुवात केली. ''किती वर्षं झाली लग्नाला, पण उपयोग काय? तुम्ही तर मला कधी गुंजभर ही सोनं नाही घेऊन दिलं! माझं सोनं अुचलून न्यायला सांगणारे तुम्ही कोण?''

''ए, मुकाट्याने आमच्याबरोबर विहिरी-कडे चल!'' गोऱ्या चोराने काठी दाखवत कमलाला म्हटले.

कमलनाथ हसत म्हणाला, ''अशी नीट ताब्यावर आणा तिला!''

''आपण मागे गेलो, तर हे कदाचित् आरडाओरडा करतील अन् तुम्ही दोघं नाहक पकडले जाल! त्यापेक्षा यांच्या तोंडात बोळा कोंबून ठेवा.'' असे म्हणून कमलाने जवळचा एक कपडा चोराच्या हाती दिला.

कमलनाथ आता काही बोलणार, इतक्यात चोराने त्याच्या तोंडात बोळा कोंबला.

गोरा चोर विहिरीत अुतरला. आपले अुसळून येणारे दुःख कसे तरी आवरत कमला म्हणाली, ''भारी दुष्ट आहे नवरा माझा. माझ्या माहेरून आलेल्या दागिन्यांची जागा त्यानं तुम्हाला सांगून टाकलीय. पण मी थोडीच कमी आहे त्याच्यापेक्षा! माझ्या सासूनं काशीला जाण्यापूर्वी बरेचसे दागिने दिलेत. ते त्यानं एका पेटीत ठेवून ती खोलीतल्या माळ्यावर ठेवलीय. ते दागिने तर नाही नेणार ना तुम्ही?''

इतक्यात कोंबड्याचे आरवणे कानी आले. काळा चोर घाईत म्हणाला, ''चल, मला ती खोली दाखव.'' अन् तो तिच्याबरोबर खोलीत गेला.''

चोर खोलीत शिरल्याबरोबर कमलाने क्षणभरही वेळ न दवडता खोलीचा दरवाजा बाहेरून बन्द केला.

नंतर कमलाने आरामात नवऱ्याला सोडवून त्याच्या तोंडातला बोळाही काढला. ती म्हणाली, ''दोन्ही चोर आता आपल्याच हातात आहेत. आपण आता सूर्योदयापर्यन्त निवान्त झोपू या.''

पण कमलनाथने अुतावीळपणे विचारले, ''अग ते दोघं आहेत कुठे?''

''एक येडप आहे पाताळात, तर दुसरं बावळं आहे स्वर्गात!'' कमला अुत्तरली.

कमलनाथ चिडून म्हणाला, ''तुला कधी धड बोलताच येत नाही का? बोल नं, काय झालंय?''

आता कमलाने सारी हकीकत स्पष्ट केली.

''तुझी अक्कल चुलीत गेली की काय? एव्हाना विहिरीतला चोर बाहेर आला सुद्धा असेल की!'' कमलनाथने शंका प्रकट केली.

''पण दुसऱ्याला सामानाच्या खोलीत नेण्यापूर्वी मी हळूच रहाटाची दोरीच कापून टाकली! वर येईलच कसा तो?''

सकाळीच कमलनाथने पाटलाकडे जाअून दोन चोरांना अडकवून ठेवल्याचे सांगून आला. पाटील आणखी काही माणसे घेअून आला अन् चोरांना त्याने पकडले. त्यांच्याकडून जी रक्कम अन् अंगठी काढून घेण्यात आली, ती कमलाने आपल्या हाती घेतली.

नंतर लवकरच पाटलाने दवंडी पिटवली की चोरांना पकडून देण्याबद्दल बक्षिस दिले जाणार आहे.

कमलनाथ आता कमलाशी वाद घालू लागला की, ''मीच खोटं सांगितलं की दागिने विहिरीत आहेत. माझ्यामुळेच तर चोर पकडले गेलेत, तेव्हा बक्षिस मी घेणार.''

''पण सासू तर आपल्या लग्नाआधीच मरून गेली होती ना? अशा सासूची कल्पित निर्मिती करून मीच तर एकाला विहीरीत अन् एकाला खोलीत बन्द केलं किनई?'' कमलाने आपला हेका धरला.

दोघात जोरजोरात भांडण सुरू झाले.

''आपसात भांडत का होईना, पण दोघांनी एक महान कार्य केलंय! हेच जर तुम्ही मिळूनमिसळून एक दिलानं रहाल, तर दोघांपुढे कधीही कोणाचा टिकाव लागणार नाही.'' पाटील व गावच्या प्रतिष्ठित लोकांनी मुक्त कंठाने त्यांची प्रशंसा करत म्हटले. गावात त्यांचा भव्य सत्कारही केला गेला.

रघूचे श्रोते

रघुची गायक बनायची तीव्र इच्छा होती. त्याला असे वाटे की, आपण गात रहावे व लोकांनी ते ऐकत रहावे. परन्तु तो जेव्हा गाणे गाई, तेंव्हा लोक त्याला नावे ठेवत, लहान मुले रडू लागत, अन् त्याच्या वयाचे तरूण तेथून पळून जात.

रघूची आजी फारच चांगली गायिका होती. आपल्याला गाणे शिकवावे अशी त्याने आजीला विनन्ती केली. आजी म्हणाली, "तू तसाही चांगलाच गातोस की!"

"चांगलंच गातो आजी! पण अुपयोग काय? माझं गाणं ऐकायला तर कोणीच तयार नसतं. तू गातेस तेव्हा कशी गर्दी होते श्रोत्यांची! माझी ही अशीच इच्छा आहे की माझं गाणं सर्वांनी ऐकावं."

"अरे, लहानपणी माझंही गाणं कोणी ऐकत नसे. मोठी झाल्यावरच ते ऐकायला लागलेत, मला आदर देअू लागलेत! तूही अजून मोठा होण्याची प्रतीक्षा करत रहा. तुझंही गाणं ऐकतील लोक." आजीने समजूत घातली.

"आणखी वाट पहाणं नाही जमणार मला. तूच गाणं शिकव मला." रघू हट्टाला पेटला.

"मी स्वतः गाअू शकते, पण गाणं शिकवण्याची कला मला येत नाही. पण हाँ, शिकवायचंच काहीतरी, तर स्वयंपाक करणं शिकवेन हवं तर." आजी म्हणाली.

रघू नाराजीने बोलला, "मी गाण्याच्या मागं लागलोय अन् तू स्वयंपाकाचं बोल. हे काय बोलणं झालं?"

"अरे, सर्वांनी तुझं गाणं ऐकाव असं वाटत असेल, तर श्रोत्यांना चांगली पक्वान्नं बनवून खायला घाल. खाण्यासाठी तरी तुझ्याकडे येअून गाणं ऐकतील ते." आजीने सुचवले.

"मग त्यासाठी एकादा आचारी ठेवीन मी." रघू म्हणाला.

आजी त्याला शिव्या देत म्हणाली, "आचाऱ्याल खूप पैसे द्यावे लागतील. एक-दोन वेळची गोष्ट नव्हे ही! आयुष्यभर तुला लोकांना खायला घालावं लागणार आहे नं!" आजी म्हणाली.

शेवटी आपल्या वयाच्या पंधराव्या वर्षीच रघूने आचाऱ्याचे काम शिकून घेतले. अन् लवकरच तो पाकशास्त्रात प्रवीण झाला.

एक दिवस रघूने आजीला विचारले, "मी आता स्वयंपाक छान करू लागलोय. आता एकदा सगळ्यांना बोलावून गाणं ऐकवू?"

"असलं काही केलंस ना, तर तुझा बाप तुला अन् मलाही हाकलून देईल घरातनं! त्यापेक्षा तू स्वतः कमाअू लाग. खाद्यपदार्थ बनवून विकायला लाग. चांगले पैसे मिळवशील तू." आजीने सल्ला दिला.

"स्वयंपकाचं काम मी पैसा मिळवण्यासाठी नाही शिकलो. लोकांना आपलं गाणं ऐकवण्यासाठी शिकलोय." रघूने रागावून अुत्तर दिले.

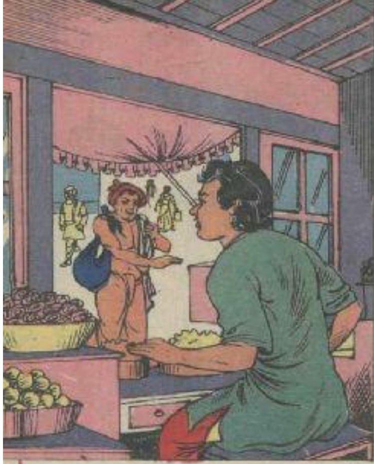
"रागावू नको रे असा! माझं ऐक. चांगले रूचकर पदार्थ बनवून विकलेस तर चांगलं नांव मिळेल बघ तुला. मग सगळीजणं धावत येतील गाणं ऐकायला." आजीने सांगितले.

हे आजीचे बोलणे रघूला पटले. वर्षभरात रघूने खाद्यपदार्थांचे एक दुकानच सुरू केले.

रघू दररोज लोकांना घरी बोलावून त्यांना रुचकर पदार्थ खायला घालून नंतर आपले गायन ऐकवू लागला. सुरुवातीला ते मोठ्या अुत्साहाने येत. पण नंतर ते अुशीरा येअून खाल्ल्या बरोबर निघून जात. काही लोक गाणे ऐकायच्या बहाण्याने येअून पक्वान्नांवर ताव मारत. अशा तऱ्हेने काही दिवसांनी रघूच्या संगीत-प्रिय लोकांचा एक गट तयार झाला. अन् त्यांनी आपसात ठरवून घेतले की एक-एक करून रोज कोणी न कोणी येत रहावे.

ज्या दिवशी अगदी एकाच माणसाला जावे लागे, त्या दिवशी त्याची परिस्थिती अगदी चक्रपुरमधल्या त्या माणसासारखी होई की ज्याची बकासुराकडे जायची पाळी येई. पण जाण्यासाठी आमिषही मोठे असे. रघूचे पदार्थच

मोठे स्वादिष्ट असत.

काही दिवसातच आपल्या श्रोत्यांनी घेतलेल्या या निर्णयाचा रघूला पत्ता लागला. त्याची निराशा पाहून आजी म्हणाली, "काहीही असलं, तरी त्यांना तुझं गाणं ऐकावंच लागेल. तू असं कर, संगीताचा कार्यक्रम आठवड्यातून एकदाच ठेव. रोज नको गाअूस. लोकांना सांग की मी भक्तिगीतं गाणार आहे. देवाचं नाव घेतलं की सर्वजण येतील. गाणं संपलं, की मग प्रसाद देत जा. अशा प्रकारे तू आपल्या मनातली इच्छा पुरी करू शकशील."

काही दिवस रघूचा हा कार्यक्रम सफल झाला. पण नंतर पुन्हा 'ये रे माझ्या मागल्या!'

रघू बिचारा पुन्हा फार निराश झाला. आता आजीने त्याला सुचवले, "रघू तू तर निष्णात आचारी आहेस. किती दिवस या लहान गावात खटत रहाशील? त्यापेक्षा शहरात जाअून तिथे मिठाईचं दुकान अुघड. खूप कमाई होईल बघ. तिथे बेकार माणसंही पुष्कळ आहेत. त्यांना खायला घालून गाणं ऐकवत जा."

रघूने शहरात जाअून मिठाईचे दुकान अुघडले. आजी पण गेली त्याच्याबरोबर. दररोज कोणी न कोणी रात्री त्याच्या घरी येअू लागला. पण नन्तर इथेही त्यांनी आळीपाळीने जायची सोय केली.

दुपारच्या वेळी दुकानात गर्दी नसे. एक भिकारी रोज त्यावेळी दुकानासमोर मिठायांकडे पहात अुभा राही. रघूने एक दिवस त्याला बोलावून म्हटले की, "माझं गाणं ऐकायला आलास तर मी तुला पोटभर मिठाई खायला घालीन."

भिकाऱ्याने ते कबूल केले. रघूने त्याला गाणे ऐकवले आणि पोटभर खायला घातले.

आपल्याला एक चांगला श्रोता मिळाल्याबद्दल रघू खूश झाला. एक दिवस त्या भिकाऱ्याची वाट पहात असतानाच एक नवा भिकारी तेथे आला आणि म्हणाला, "महाशय, आज त्यानंच पाठवलंय मला. "तो सांगत होता की, तुमच्या दुकानांतली मिठाई फारच स्वादिष्ट असते. तुमचं गाणं ऐकेन मी."

रघूने संशयाने विचारले, "पण तो का

नाही आला?"

"महाराज, त्याला संगीताचं थोडंफार ज्ञान आहे, त्यामुळे आपलं गाणं ऐकताना त्याला त्रास होतो. मला संगीत कशाशी खातात, हेही माहीत नसल्यानं काहीच त्रास वगैरे होणार नाही." भिकारी अुत्तरला.

तिथेच अुभी असलेली सरस्वती मात्र जोरजोरात हसू लागली. रघू चिडून विचारू लागला, "हसतेस का तू?"

सरस्वती म्हणाली, "मला स्वयंपाक करायच्या कल्पनेनंच वैताग येतो. माझे बाबा सक्ती करू पहातात की 'तू मुलगी आहेस, स्वयंपाक तुला शिकायलाच हवा.' तेव्हा तुझ्यासारख्या कोणी मला जागेवर बसवून खायला घालील, तर मी तुझं गाणं न कंटाळता ऐकेन. म्हणूनच तर या भिकाऱ्याचं बोलणं ऐकून मला हसू आलं."

"ओऽ! म्हणजे तुलाही संगीताचं काही ज्ञान नाहीये?" रघूने विचारले.

"नसेल कसं? माझे बाबा तर चांगले संगीतज्ञ आहेत. कित्येक लोक गाणं ऐकायला येत असतात आमच्याकडे. पण त्यांना वाईट वाटतं की, पाहुण्यांना आपण काहीच खाअूपिअू घालू शकत नाही. अन् मला तर काही बनवायला येतच नाही. यावरूनच आमच्या दोघांच्यात रोज भांडणं होत असतात." सरस्वतीने सांगितले.

"म्हणजे माझं गाणं तू ऐकणारही

नाहीस?" रघू नाराज होत म्हणाला.

पण सरस्वती बोलली, "अरे पण, स्वयंपाक टाळण्यासाठी तर मी कायम गरम पाण्यातही बसून राहीन, किंवा बर्फाच्या लादीवर बसायची अटही मान्य करीन. या दोन्ही पुढे तुझं गाणं ऐकणं म्हणजे अगदीच क्षुल्लक बाब नं? नाहीतरी आम्हा बायकांना तशी सहनशक्ती जास्तच असते. इच्छेविरुद्ध एकादं काम करण्यापेक्षा असली दहा अवघड कामं करायला तयार होअू आम्ही."

"तर मग, रोज रात्री मी तुझ्या घरी येअून स्वयंपाक शिकवीन अन् बदल्यात तू माझं गाणं ऐकायचंस. कबूल?" रघूने विचारले.

सरस्वतीने होकार दिला. पण रघूला संशय

आल्यामुळे त्याने विचारले, "गाणं ऐकायला येणाऱ्यांना खायला घालायची काय गरज आहे? नाही खायला घातलं, तर ते काय येणार नाहीत?"

सरस्वती अुत्तरली, "जे लोक येतात न, ते गाणं ऐकल्या नंतर बाबांना काही न काही भेट देतात. मग त्यांना थोडंसं का होईना, काही खायला दिलं पाहिजे ना?"

तिचे अुत्तर ऐकताच आपल्या व सरस्वतीच्या श्रोत्यांच्यात काय फरक आहे हे त्याला कळून आले. पण त्याला हे कळेना की फरक श्रोत्यांच्यात नसून दोन गवयांच्यातच आहे.

त्या दोघांचे बोलणे इतका वेळ आजी मुकाट्याने ऐकत होती. ती समोर आली, तेंव्हा सरस्वतीने 'ही कोण?' असे रघूला इशाऱ्यानेच विचारले. रघू म्हणाला, "तुला नाही माहीत; ही आजी आहे माझी."

सरस्वती हसत म्हणाली, "पंचवीस वर्षांपूर्वी तुम्हाला मी रामपूरच्या बाजारात पाहिल्यासारखं वाटतंय."

तिचा हात पकडत आजी म्हणाली, "थांब जरा सुन्दर तर दिसत आहेसच, बुद्धिमानही वाटतेस. बोल बरं, घर कुठंय तुझं? तुझ्या वडिलांशी बोलायचंय मला."

सरस्वती आजीला आपल्या घरी घेअून गेली. आजीने तिच्या बाबांना सर्व काही सांगितले, आणि म्हटले, "तुमच्या मुली कडून तर होकार मिळालाय. तम्हीही कबूल असाल, तर सरस्वतीला सून करून घेईन मी. सर्वकाही ठीकठाक असूनही मुलीला स्वयंपाक येत नसणं, म्हणजे शरीरातला एकादा अवयव नसण्यासारखंच आहे."

"बरोबरच आहे बोलणं तुमचं. या लग्नाला माझ्याकडून काही हरकत नाही. माझ्या मुलीचा स्वयंपाकाचा त्रास वाचेल अन् तुमच्या नातवाला त्याचं गाणं जन्मभर ऐकणारा श्रोता मिळेल." सरस्वतीचे वडील आनन्दाने म्हणाले.

अशा प्रकारे रघू आणि सरस्वती यांच्या वैयक्तिक अडचणींचा प्रश्न मिटला अनं दोघेही आनन्दाने राहू लागले.

बहुरूपा वसुन्धरा

मीठ

समुद्राचे पाणी खारट का असते? या बाबत अनेक लोककथा अस्तित्वात आहेत. वायु व मेघ हे समुद्रावर रागावून त्यांनी समुद्र घुसळून काढला. समुद्रात एकदा एक फार मोठे मिठाचे जहाज बुडाले अन् समुद्र खारा झाला, इ. परन्तु ही काही खरी कारणे नव्हेत. खरे तर समुद्रात येअून मिळणाऱ्या नद्यांचा अुगम दूर कुठे तरी झालेला असतो, अन् डोंगरातून वहात येताना त्यांच्या प्रवाहात अनेक प्रकारचे क्षार व खनिजे मिसळली जातात. हे सारे पाणी समुद्रात येअून पोचते. पाण्याचा एक ठरीव अंश वाफेच्या रूपात परिवर्तित होतो, परंतु पाण्यातले क्षार (लवण) मात्र घन होत जातात. यामुळे पाणी खारट होते. समुद्राचे पाणी लहान लहान वाफ्यात भरून, सुकवून आपले नेहमीचे मीठ बनवले जाते.

पाण्याविना जगणारी झाडे

रोपे जगण्यासाठी, त्यांच्या वाढीसाठी पाण्याची अत्यन्त आवश्यकता असते, ही तर सर्वांनाच माहीत असणारी बाब आहे. परन्तु वाळवंटात पाणी नसते, अन् तरीही तेथे काही झाडे अुगवतातच. या झाडांना सेहुंड असे म्हणतात. हे कसे शक्य होते? इतर झाडांप्रमाणे यांनाही पाण्याची आवश्यकता असतेच. या झाडांना पाने नसतात. परंतु त्यांच्या खोडात पाणी साठवण्याची सोय असते. त्यामुळेच बराच काळपर्यन्त पाऊस न पडूनही ती जिवन्त राहू शकतात. यांची मुळे जमिनीत खोलवर जातात. अन् जेंव्हा पाअूस पडतो, तेव्हा ती जास्तीत जास्त पाणी शोषून घेतात. यांना कुंडीतही वाढवता येते. रोजच यांना पाणी घालायची गरज नाही. परंतु अधून मधून पाणी घालत राहिले, तर खूपच लवकर ही वाढीस लागतात. अन् पहाता पहाता यांना फुलेही येअू लागतात.

पानांच्या रेषा-नसा

पानांच्या रेषा किंवा नसा दिसायला खूपच सुन्दर दिसतात. झाडांच्या त्या आपल्या शरीरातल्या प्रमाणेच रक्तवाहिन्या होत. झाडांची मुळे जमिनीतून जे शोषून घेतात, ते क्षार खानिजे व इतर पोषक द्रव्ये झाडाच्या विविध भागात पोचवण्याचे कार्य या नसा, या रक्तवाहिन्याच करत असतात. या रेषा व नसांनी पोचवलेल्या आहारामुळेच पाने हिरवीगार दिसतात.